

ՀԱԼԵՊԱՀԱՅ ՌԻՍՈՒՑՉԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԳՈՐԾՈՒՆԵՈՒԹԻՒՆԸ (1938-1946)

ԱՆԻ ՖԻՇԵՆԿՅԱՆԻ (fishenkjianani@hotmail.com)

ՆԵՐԱԾԱԿԱՆ

Նոր ձեւաւորուող Սփիւռքի համայնքներու 1920-30ի առաջնահերթութիւնները շատ էին.- գաղթականներու տեղաւորում, որբահաւաքի աշխատանք, հայ դպրութեան զարկ տալ...: Կարելի չէր սակայն պատկերացնել հայ կեանքի գոյատեւումը առանց հայ դպրոցի ու եկեղեցւոյ: «*Հայ իրականութեան մէջ, սերունդը մտաւորապէս եւ բարոյապէս բարձրացնելու միակ ազդակը դպրոցն է, եւ նոր սերունդը՝ անելի քան երբեք, հիմնական առողջ դաստիարակութեամբ առաջնորդելու պէտք ունի*»¹ կը գրէ ատենի կրթական մշակ Խաչիկ Քարուկեան²: Ան կրթադաստիարակչական գործի առաջնահերթ խնդիր կը համարէ ուսուցիչի պատրաստութիւնը, անոր վերապահելով գաղափարական մարդը պատրաստելու, երեխային մէջ ազգային գիտակցութիւնը արթնցնելու դերը. «*Ուսուցիչը տեսակ մը բարոյագիտութեան առաքեալ պիտի ըլլայ դպրոցէն ներս եւ դուրսը...*»³: Ուստի, կրթական գործի յաջողութեան գրաւականին համար անհրաժեշտ էր.-

- Ունենալ խնամքով պատրաստուած կրթական ծրագիր,

- Նպաստել կրթական գործին՝ պատրաստելով «*ցեղին մէջ գաղափարական մարդը, արթնցնելու ազգային գիտակցութիւնը եւ ազնուացնելու հայ հոգին ու միտքը*»⁴:

1925էն ետք, սակայն, Սուրիոյ⁵ մէջ տիրող քաղաքական անորոշ կացութեան եւ ընդհանուր տնտեսական տագնապին հետեւանքով՝ ինչպէս

¹ Խաչիկ Քարուկեան, «Կրթական Տեսութիւններ», *Սուրիահայ տարեցոյց, Ա. տարի, Հալէպ, 1924, էջ 93-94*:

² Խաչիկ Քարուկեան (Զէյթուն, 1887--Քամիշլի, 1960), Քեսապի մէջ ուսուցչութեամբ զբաղած է: 1929ին Ամերիկայի Հայ Կարմիր Խաչի Կեդրոնական Վարչութեան կողմէ կը լիազօրուի Սուրիոյ հայաքնակ վայրերու մէջ Կարմիր Խաչի մասնաճիւղեր հիմնելով օգնութեան փութալու հայ կարիքաւորներուն: 1930ին Քարուկեան լիազօրի հանգամանքով Կ'ուլարկուի Գորգ Խան, Սուեի, Անտիոք եւ Ալեքսանտրէթի շրջանները (Ա. Ֆիշենկեան, *Յուշամատեն Սուրիահայ Օգնութեան Խաչի 1919-2009*, Հալէպ, տպ. Արեւելք, 2010, էջ 48, 57. նաեւ՝ Խաչիկ Քարուկեան, *Տխուր յուշեր անցեալէն*, խմբ.՝ Ա. Տագէսեան, Պէյրութ, տպ. Զարթօնք, 1987:

³ Քարուկեան, «Կրթական Տեսութիւններ», էջ 94:

⁴ Նոյն:

⁵ Սուրիոյ երեք գլխաւոր քաղաքներն էին Հալէպը (իր շրջակայ գաւառակներով՝ Տէր Զօր, Ռաքքա, Ճարապլուս, Մեմպիճ, Պապ եւ Ազէզ), Պէյրութը (իր շրջակայ-

հայ գաղթականներու մեծ զանգուածը, այնպէս ալ Հալէպի եւ Սուրիոյ այլ վարերու ազգային, միութենական, յարանուանական եւ այլ կրթական հաստատութիւններուն կարեւոր մէկ մասը մատնուած էր նիւթական դժուար վիճակի, եւ անհրաժեշտ էր միջոցներ որոնել նեցուկ կանգնելու կրթական գործի բարելաւման ու յարատեւման:

Հայ դպրոցը պահելու համար պէտք էր այդ դպրոցներուն ամսավարկը հաւասարակշռել⁶: Կարեւոր էր շրջանաւարտ պատանիներու ուսման շարունակութեան ապահովումը՝ հարց մը որ ինքնին անհրաժեշտ էր այդ օրուան պայմանները նկատի առնելով:

Ասոնց վրայ կու գային գումարուելու ուսուցիչներու մասնագիտացումի եւ վարձատրումի հիմնախնդիրները, որոնք համայնքի ձեւաւորման օրէնքէն ուշադրութիւն հրաւիրած էին իրենց վրայ:

Սուրիոյ մէջ չկային նախաեղեռնեան «վարժապետանոցներ»: Համայնքի ձեւաւորման օրերուն ուսուցչութիւնը հայ հասարակութեան կողմէ ընկալուած էր առհասարակ իբրեւ անգործներու ասպարէզ. դիւրութեամբ ուսուցչական պաշտօն կը ստանձնէին «...*ե՛ւ հողագործը, ե՛ւ դերձակը, ե՛ւ երկաթագործը, ե՛ւ վաճառաւորան գրագիրը, ե՛ւ կայարանի պաշտօնեան, իսկ այս դառն իրականութեան առջեւ տրիպար ուսուցիչները հետզհետէ կը քաշուէին ասպարէզէն*»⁷, կը գրէ Քարուկեան:

Սուրիոյ հայկական բնակավայրերու ուսուցիչներու կրթական-մասնագիտական կարողութիւններու բարելաւման մտասեւեռումով կը ձեռնարկուի սուրիահայ ուսուցչական միութեան մը յառաջացումին, որ նպատակ ունենար «*Սուրիոյ հայ ժողովուրդի կրթական գործին բարձրացմանը նպաստել*»⁸:

Այս ուսումնասիրութիւնը նուիրուած է Հալէպահայ Ուսուցչական Միութեան պատմութեան (1938-1946): Ան կը ներկայացնէ Սուրիոյ – յատկապէս Հալէպի - հայկական վարժարաններու ուսուցիչներու մասնագիտացման խնդիրներու լուծման համար համայնքի ազգայիններու եւ մտաւորականներու նախաձեռնութեամբ 1925ին (կարճատեւ) եւ 1938ին վերակազմուած Հալէպահայ Ուսուցչական Միութեան (ՀՈՄ) ծնունդն ու 1938-46 շրջանի գործունէութիւնը: ՀՈՄի պատմութեան ուսումնասիրութիւնը այժ-

քով՝ Սայտա, Ճիւնիէ, Ղազիր, Զահլէ, Ռայաք, Թրիփոլի, Լաթաքիա, Համա, Հոմա) եւ Դամասկոսը: Սուրիոյ կեդրոնական փոքր քաղաքներն էին Իտիլիք, Ճիսր-Շուդուրը, Րաս-Պալպէքը եւ Պալպէքը (Գ. Գապպէնճեան, «Սուրիա (քաղաքական, կրօնա-պատմական, կրթական եւ տնտեսական տեսակէտով)», *Տաթեւ տարեցոյց, Բ. տարի*, Հալէպ, 1926, էջ 291-2):

⁶ Տնտեսական այդ բացը կը գոցուէր մեծ մասամբ բարեսիրական հաստատութիւններու կողմէ:

⁷ Քարուկեան, «Կրթական Տեսութիւններ», էջ 94-95:

⁸ *Ծրագիր-կանոնագիր Հայ Ուսուցչական Միութեան Միւրիոյ*, 1925, ա տ., էջ 1:

մէական կը համարենք, որովհետեւ ան Սուրիոյ հայ համայնքին եւ յատկապէս 1930-40ականներու Հալէպի մէջ ազգային դպրոցի կազմակերպումի, արեւմտահայ լեզուի պահպանման ու տարածման, կրթադաստիարակչական, մշակութային եւ մանկավարժական պատմութիւնը հետազոտողներու եւ հայ Սփիւռքի կազմաւորման պատմութեան ուսումնասիրութեամբ զբաղողներուն համար հարուստ նիւթ կը հայթայթէ:

1925ի 'Հայ (Սփիւռք) Ուսուցչական Միութեան' վերաբերեալ աղբիւրները սակաւ ըլլալով, մեր շարադրանքը հիմնած ենք ժամանակի մամուլի տեղեկատուութեանց վրայ: ՀՈՄԻ 1938-46 գործունէութեան վերաբերեալ ատենագրութիւններու եւ տեղեկագիրերու ծաւալուն ծրար մը կը գտնուի Հայաստանի Ազգային Արխիւի (ՀԱԱ⁹) ֆոնտերուն մէջ: Հաւանաբար մամուլի էջերուն հատուկենտ հանդիպինք ՀՈՄԻ տարբեր տարիներու գործունէութեան տեղեկագիրերու, սակայն այդ բոլորը չեն կրնար արտացոլել 1925-46 ուղին:

1925Ի ՀԱԼԷՊԻ ՀԱՅ ՌԻՍՈՒՑԶԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԻԻՆԸ (ՀՀՈՄ)

1925 Ապրիլի վերջը, Հալէպի մէջ «... արհեստակցական հողի վրայ Ուսուցչական Միութիւն մը կազմելու գաղափարը իրականացման շաւղին մէջ մտած է»¹⁰ արդէն: Մայիսին, Հալէպի բոլոր վարժարաններու ուսուցիչները միասնաբար, կը գոյացնեն «ուժեղ միութիւն մը»¹¹: Ուսուցիչներ, մինչեւ Մայիս 1 կ'ունենան երկու մասնակի նիստեր, որոնց յաջորդաբար ներկայ կը գտնուին համապատասխանաբար շուրջ քսան եւ երեսունէ աւելի ուսուցիչներ: Երկրորդ նիստին կ'ընտրուի յանձնախումբ, որուն պարտականութիւն կը տրուի կազմել միութեան ծրագիր-կանոնագիրը: Յաջորդող նիստերուն մասնակցող եւ միութեան կազմութեան զարկ տուող կրթական գործիչներուն փափաքն էր միութիւնը զերծ պահել «արտաքին ազդեցութենէն կամ հայրութեան շեղումներէ», եւ ունենալ «սենտիքայի մը հանգամանքը»¹²:

Ուրբաթ, 1 Մայիս 1925ին Հալէպի Ազգային Մանկապարտէզի շէնքին մէջ գումարոտող երրորդ նիստին ներկայ կ'ըլլան 60է աւելի ուսուցիչ-ուսուցչուհիներ: Կը կարդացուի յանձնախումբին պատրաստած ու խմբագրած ծրագիր-կանոնագիրը, որ նոյնութեամբ կը վաւերացուի. կ'ընտրուի

⁹ ՀԱԱ, ֆոնտ /Ֆ./ 1421, ցուցակ /ց./3:

¹⁰ Սուրիական մամուլ օրաթերթ, 1 Մայիս 1925:

¹¹ Գ. Դուրան, «Հալէպի հայ կեանքէն», Նոր փիւնիկ եռօրեայ թերթ, 13 Մայիս 1925, էջ 2:

¹² Սուրիական մամուլ, 1 Մայիս 1925:

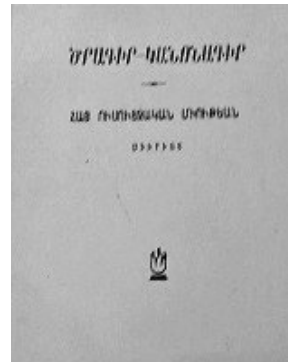
նաեւ առժամեայ վարչութիւն, հետեւեալներէն.- Մ. Երէցեան, Ա. Արծրունի եւ Միհրան Աճէմեան¹³:

Նոր փիւնիկ կ'ողջունէ Հալէպի Հայ Ուսուցչական Միութեան կազմութիւնը հաւաստելով, որ «... այս Միութիւնը պիտի ազդուի ոչ մէկ արտաքին հոսանքէ եւ պիտի սրանայ տեսակ մը սենտիքայի բնոյթ»¹⁴: Լրատուն համոզուած է, որ ՀՀՈՄը կ'արդարացնէ իրեն վրայ դրուած յոյսերը¹⁵:

Այնուհետեւ, ՀՀՈՄի վարչութիւնը «Ազդ. հայ ուսուցչութեան» կոչով կը խնդրէ հայկական վարժարաններուն մէջ պաշտօնավարելու համար Հալէպ գալ փափաքող կամ մինչ այդ հրաւեր ստացող երկսեռ հայ ուսուցիչներէն, որ դիմեն ՀՀՈՄի վարչութեան, որպէսզի ստանան աշխատանքի պայմաններու վերաբերեալ ճշգրիտ եւ մանրամասն տեղեկութիւններ ու ըստ այնմ բանակցին պատկան մարմիններուն հետ¹⁶: Փաստօրէն, Միութիւնը նպատակ կը հետապնդէր պաշտպանել ուսուցիչներուն շահերը, ծանօթացնել դիմորդը ուսուցչաց պարտականութիւններուն եւ իրաւունքներուն...

*Նոր փիւնիկ*ը յաճախ անդրադարձած ու քննարկած է այն պատճառները, որոնք կը խոչընդոտէին Հալէպի համայնքէն ներս հայ ուսուցչական միութեան գոյութիւնն ու գործունէութիւնը: Թղթակիցը կը նշէ, որ Հալէպի մէջ գոյութիւն ունեցող բազմաթիւ միութիւններէն, մեծ մասամբ ՀՀՈՄն է որ գիտական ըմբռնումով լծուած է աշխատանքի եւ կը ջանայ բոլոր կարելի «միջոցներով բարձրացնել հայ ուսուցչական ասպարէզը»¹⁷ ու խորհիլ Հալէպի կրթական կեանքէն ներս ստեղծուած քաոսին մասին: Ի հեճուկս յարուցուած դժուարութիւններուն ու ոտնձգութիւններուն, ՀՀՈՄը կը գնահատէ իրավիճակը ու միամեայ գործունէութեան ընթացքին կազմակերպուած աշխատանք կը կատարէ:

1926 կրթաշրջանին ՀՀՈՄը կը զբաղի կազմակերպական աշխատանքով, կը նախաձեռնէ երկշաբաթեայ դասախօսութիւններ ձեռնհաս ուսու-

¹³ Դուրան:

¹⁴ Նոյն:

¹⁵ Նոյն:

¹⁶ «Ազդ. հայ ուսուցչութեան», *Նոր փիւնիկ*, 5 Սեպտեմբեր 1925, էջ 4:

¹⁷ Նոյն:

ցիչներու կողմէ¹⁸, որուն ներկայ կ'ըլլայ Հալէպի հայ ուսուցիչներու մեծամասնութիւնը: Դասախօսութիւններուն կ'ուղեկցէին գեղարուեստական յայտագիրեր¹⁹: Փետրուարին՝ միութեան անդամակցած էին շուրջ 72 ուսուցիչ-ուսուցչուհիներ:

Արխիւներու եւ մամուլի մէջ արձագանգի բացակայութեան պատճառով՝ դժուար է յստակ ըսել ՀՀՈՄի գոյատեւումին մասին եւ թէ յետագային ինչպիսի գործունէութիւն ծաւալած է ան: Սակայն կարելի է ենթադրել թէ շատ երկար չէ եղած անոր կեանքը, մանաւանդ որ ցաւաւոր արտայայտութիւններ կան անոր «մարումին» մասին²⁰: Յիրաւի, արդէն 1926 Փետրուարին՝ «կալարեալ ամլութեան ու գրեթէ կէս կազմալուծուած»²¹ վիճակ կը ստանայ ՀՀՈՄը:

1930ականներուն թէեւ ՀՀՈՄը դադրած էր գործել, բայց հայ ուսուցիչի մասնագիտացման հիմնախնդիրը չէր կորսնցուցած իր հրատապութիւնը կրթամասնագիտական առումով: Անլոյծ կը մնային նաեւ հայ ուսուցիչին ընկերային-տնտեսական հիմնախնդիրներ²²: Յիրաւի տնտեսական երեսակը շատ ճնշիչ էր: Այս մասին, Պէյրութի Հայ Ճեմարանի տնօրէն-ուսուցիչ Լեւոն Շանթ կը հաւաստէ. «ողորմելի ամսականները բնականաբար ողորմելի ու ամէն բանի կարօտ կեանք մը կը բերեն իրենց երեւէն. տնտեսական սպորին դիրք մը, ընտանեկան դժուարութիւններու մէջ տապալկոյղ անձ մը. որ ո՛չ ժամանակ, ո՛չ ալ միջոցներն ունի իր կալարեալ-գործման մասին մտածելու, ո՛չ ալ նոյնիսկ կրթական հարցերով լրջօրէն զբաղուելու»²³:

Եփրատի 4 Յունիս 1930ի խմբագրականէն կ'իմանանք, որ թերթի խումբ մը աշխատակիցներ²⁴ այցելած են Սուրիոյ, գլխաւորաբար Հալէպի,

¹⁸ Դասախօսութիւններ կարդացած են Արտաւազդ վրդ. Սիւրմէեան՝ «Ուսուցչի կոչումը», Մ. Երէցեան՝ «Անձը աշակերտի մէջ», դոկտ. Աշոտ Գասպարեան՝ «Գեղարուեստի ստեղծագործութիւնը» նիւթերով:

¹⁹ Ներկայ մը, «Հալէպի հայ ուսուցչական միութեան երեկոյթը»:

²⁰ Ս. Օրջանեան, «Կրթական այժմէական հարցեր», *Լիբանան անկախ հայաթերթ*, 22 Յունիս 1926, էջ 1-2:

²¹ Ներկայ մը, «Հալէպի հայ ուսուցչական միութեան երեկոյթը», *Նոր փինիկ*, 27 Փետրուար 1926, էջ 2:

²² Խմբագրական, «Անկեղծ խօսքեր կրթական գործին շուրջ. ուսուցիչներու վիճակը», *Եփրատ օրաթերթ*, 4 Յունիս 1930, էջ Ա.:

²³ Լ. Շանթ, *Երկեր, հոգի. 6*, Համազգային հրատ., Պէյրութ, տպարան Համազգային, 1951, էջ 251:

²⁴ Խմբագրականի «հետաքրքրուած ենք», «պարզած ենք» արտայայտութիւնները մեզի ենթադրել կու տան, որ *Եփրատի* թիւ 294, 295, 296 համարներու Ա. էջի ա-

ազգային ու մասնաւոր վարժարանները, հետաքրքրուած հայ ուսուցիչի կարգավիճակով նաեւ ու պարզաժ ԵՆ, որ հայ ուսուցիչը չ'արժանարար բաւարար վարձատրութեան եւ անհրաժեշտ հոգաժութեան²⁵: Թերթը կը գրէ, որ հայրենի երկրին մէջ եթէ հայ եկեղեցին կրցաժ է առանժինն պահել հայ դպրոցն ու հայ ընտանիքը, ապա նոյնը չէ գաղթաշխարհին մէջ, որովհետեւ «Դպրոցին վիճակուաժ է պահել թէ՛ եկեղեցին, թէ՛ ընտանիքը եւ թէ՛ լեզուն, որոնք մեր ցեղային գոյութեան պահպանման ազդակներն են»²⁶: Թերթը կը թուէ շարք մը դժուարութիւններ ու խոչընդոտներ, որոնց կը հանդիպի հայ ուսուցիչը իր գորժունէութեան ընթացքին: Ամէնէն շատ յուզող խնդիրներէն էին.-

- Հայ ուսուցիչը 8 կամ 9 ամսուան համար միայն վճարում կը ստանար,

- Իննամսեայ մտաւոր ու ֆիզիքական յոգնեցուցիչ աշխատանքէ ետք ան չունէր կատարեալ արժակուրդ, որ «ուսուցչին համար՛ գրկանքներու ամենամեժն է»²⁷:

Այլ առիթով, եւս *Եփրայի* յօդուաժագիրը ախտաժանաչման ենթարկելով իրավիճակը, կ'առաջարկէ որ առաջին հերթին բարոյապէս ու տնտեսապէս բարժրացուի հայ կրթական մշակին վիճակը: Հեղինակը ծայնակցելով *Եփրայի* մէջ այլապէս ալ բարժրացուաժ նման հարցերուն, եւ ակնարկելով հայ ուսուցչական միութիւններուն, ազգային իշխանութեանց, առաջնորդարաններուն եւ ուսումնական խորհուրդներուն, կ'առաջարկէ.-

ա) որդեգրել 12 ամսուան վճարման դրութիւն.

բ) յառաջացնել ուսուցչական մարմին.

գ) նիթապէս եւ բարոյապէս քաջալերել ուսուցչական միութիւնները իրենց ժրագիրերը յաջողութեամբ գորժադրելու եւ օգտակար ըլլալու անդամներուն.

դ) պատկան մարմիններու կողմէ բարժրացնել ուսուցիչի հեղինակութիւնը, «փոխանակ անոր "փրեսիժ"ը կոտրելու»²⁸:

Պէյրութի *Արարապը* խօսելով կրթական համակարգին, պետութեան վերաբերմունքին, դպրոց-ժնողք եւ ուսուցիչի դերին մասին, կը գրէ թէ ժնողքը զաւակը կը կրթէ որ ինքնաբաւ դառնայ, մինչդեռ ան ընտրելով ուսուցչական ասպարէզ, դառնալով վարժուիի, տակաւին կարիքը կ'ունենայ

նստորագիր գրութիւնները կը պատկանին թերթի աշխատակից Ն. Ֆրստըզժեանի գրիչին («Լուսաբանելի կէտեր», *Եփրայ*, 4 Յունիս 1930, էջ Ա:

²⁵ Խմբագրական, «Անկեղժ խօսքեր կրթական գորժին շուրջ. ուսուցիչներու վիճակը», *Եփրայ*, 4 Յունիս 1930, էջ Ա:

²⁶ Նոյն:

²⁷ «Անկեղժ խօսքեր կրթական գորժին շուրջ. ուսուցիչներու վիճակը», *Եփրայ*, 14 Յունիս 1930, էջ Ա:

²⁸ Կրթասէր հայ մը, «Մեր կրթական մշակները», *Եփրայ*, 21 Յունիս 1930, էջ 2:

հոր կամ մոր օգնութեան²⁹: Թերթը կը վկայէ թէ «Ուսուցիչներու վճարումները շապո ողբալի վիճակի մէջ են: Մենք Սուրիոյ մէջ հանդիպեցանք վարժուհիներու որ փարեկան 30 սուրիական թղթոսկի կ'առնէին»³⁰: Արարապի խմբագրականը կոչ կ'ուղղէ հայ ուսուցիչին եւ կը յորդորէ. «Հայ ուսուցիչը եթէ կ'ուզէ բարելաւել իր ապրելակերպը եւ ամէն փոքրի բան մ'աւելցնէ իր ուսման պաշարին վրայ, պէտք է համախմբուի եւ կազմակերպուի»³¹:

Իրօք, ուսուցիչը հայ հասարակութեան կողմէ չէր ընկալուած որպէս մատաղ սերունդի դաստիարակ: Սփիւռքի կազմակերպմամբ՝ ակնյայտ դարձաւ սփիւռքահայ ուսուցիչին դերը որպէս հասարակական գործիչ: Հասարակութիւնը հասկցաւ, որ ուսուցիչին կարողութենէն կախեալ էր սփիւռքահայ միջավայրի մէջ հայեցի սերունդ դաստիարակելը ոչ միայն դպրոցէն ներս, այլեւ դպրոցէն դուրս³²: Եւ այս առումով, ՀՀՈՄի ստեղծումը նպաստեց ոչ միայն Սուրիոյ հայ կրթական գործի կազմակերպման, այլեւ ենթահող պատրաստեց 1938ին Հալէպի մէջ վերակազմուած Հայ Ուսուցչաց Միութեան:

ՀԱԼԷՊԱՀԱՅ ՌԻՍՈՒՅԶԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ (ՎԵՐԱ)ԾՆՈՒՆԴՆ ՌԻ ԳՈՐԾՈՒՆԷՌԻԹԻՒՆԸ 1938-46

Տուեալները կը հաստատեն թէ 1930ականներու կէսերուն Հալէպի մէջ եղած է ուսուցչական միութիւն մը, որ «կազմալուծուած վիճակ մը առած էր»³³:

1938ի սկզբնական ամիսներուն փորձեր կը կատարուին վերակազմելու ՀՀՈՄը: Ապրիլ 1938ին կը կայանայ այդ տարուան երկրորդ հանդիպումը, ուր կը համախմբուին 40է աւելի ուսուցիչ-ուսուցչուհիներ՝ ուսումնական խորհուրդի ատենապետ Խորէն Գաբիկեանի նախագահութեամբ: Կը քննարկուի նախապէս պատրաստուած ծրագիր-կանոնագիրը, որ միաձայնութեամբ կ'ընդունուի «քանի մը թեթեւ սրբագրութիւններէ վերջ»³⁴: Հանդիպման գլխաւոր օրակարգ կ'ըլլայ վարչութեան ընտրութիւնը, որ չ'իրականանար: Պատճառը՝ «ոչ թէ ներկաներու չկամութեան կամ անլրջութեան բացակայութիւնն էր, - կը գրէ Ազդակի թղթակիցը, - այլ՝ երկու ան-

²⁹ Խմբագրական, «Դպրոցը եւ ուսուցիչը (Գ.)», *Արարապ*, 20 Փետրուար 1938, էջ 1:

³⁰ Նոյն:

³¹ Խմբագրական, «Դպրոցը եւ ուսուցիչը, (Հայ ուսուցիչներու սէնտիկա Դ.)», *Արարապ*, 22 Փետրուար 1938, էջ 1:

³² Ն. Յարութիւնեան, *Լիբանանի եւ Սիրիայի հայկական դպրոցները*, Երեւան, «Զանգակ-97», 2002, էջ 42-43:

³³ Թղթակից, «Ուսուցչական միութեան բացման հանդէսը», *Զարթօնք*, 17 Յունիս 1938, էջ 2:

³⁴ Թղթակից, «Հալէպի շաբաթը», *Ազդակ*, 12 Ապրիլ 1938, էջ 2:

պատասխանատու մարդոց անհարկի ելոյթ»³⁵: Թղթակիցը կը յայտնէ, որ ներկաներու մեծ մասի դէմքերուն վրայ «կը կարդացուէր վերապահութիւնը ձեռնարկի յաջողութեան հանդէս», բայց թղթակիցի համոզմամբ այդ երբեք արգելք չէր որ «բոլորն ալ հաաքուէին, կարելին փորձելու բարի կամեցողութեամբ»³⁶:

Վարչութեան ընտրութեան ծախողութիւնը չի յուսահատեցներ «Միութեան նախաձեռնողները». իսկ ուսումնական խորհուրդը կազմակերպչական աշխատանքով հետամուտ կ'ըլլայ Միութեան հիմնումին՝ կը գրէ Ազդակ³⁷:

Հայ ուսուցիչին անբաղձալի գոյավիճակը բարուօքելու եւ համեմատաբար աւելի բարեկեցիկ կեանք մը ապահովելու յառաջադրանքէն թելադրուած՝ արտօնութեամբ Բերիոյ թեմի ազգային միութեան եւ՝ ջանքերովը ուսումնական խորհուրդին³⁸ Հալէպահայ Ուսուցչական Միութեան (ՀՈՄ) առաջին ընդհանուր ժողովը տեղի կ'ունենայ 2 Մայիս 1938ին, Հալէպի Ազգային Մանկապարտէզին մէջ, ուր ներկայ կ'ըլլայ 56 հոգի, մինչ երեք բացակայ պաշտօնակիցներ իրենց քուէները կը դրկեն ժողովին³⁹: Ատենապետ կ'ընտրուի Գաբիկեան, ատենադպիր՝ Սիմոն Սիմոնեան: Ժողովի ընթացքին Միհրան Աճէմեան կը թելադրէ որ վարչութեան անդամ ընտրուին միայն այն ուսուցիչները, որոնք բարելաման սրտցաւ անձեր են, ու կ'աւելցնէ. «Հոս, յարգելի պաշտօնակիցներ, պէտք է մոռցուին մեր դուրսը ունեցած կուսակցական, մշտութեամբ եւ ամէն կարգի տարակարծութիւնները: Պէտք է այնպէս շարժիլ որ ուրիշներու չարամիտ քննադատութիւններն ու գործունէութիւնը անկարող ըլլան քանդելու այս նորակառոյց շէնքը»⁴⁰: Ժողովին առաջնահերթ խնդիրներ կը դառնան.- «ա) Ընդհանուր ժողովի նախագահութիւնը, բ) վարչութեան անդամներու թիւը հի՞նգ թէ եօթ ընէր, գ) Երկսեռ անդամներ ունենալու պարագան»⁴¹: Կը քննարկուին ՀՈՄի եւ ուսումնական խորհուրդի յարաբերութիւնները: Փափաք կը յայտնուի որ ՀՈՄը պահէ իր լիարժէք անկախութիւնը, միայն կրթական խնդիրներով «համընթաց» գտնուի ուսումնական խորհուրդին: Կ'առաջարկուի եւ կը բանաձեւուի վարչութեան անդամ-թեկնածուներու ընտրու-

³⁵ Նոյն:

³⁶ Նոյն:

³⁷ Նոյն:

³⁸ Թղթակից, «Ուսուցչական միութեան բացման հանդէսը»:

³⁹ ՀԱԱ, ֆ. 1421, ց. 3, գ. 16, թ. 3:

⁴⁰ ՀԱԱ, ֆ. 1421, ց. 3, գ. 16, թ. 3 շրջ. (շրջերես):

⁴¹ ՀԱԱ, ֆ. 1421, ց. 3, գ. 16, թ. 3:

թեան պարագան. կ'որոշուի ընտրել՝ ա) այն անձը որ յարմարութեան եւ գործունէութեան եռանդ ունի, բ) կազմուած ցանկի մը համաձայն⁴²:

Ընդհանուր Ժողովի ներկաներու ցանկութեամբ առաջին վարչութիւնը կ'ընտրուի վարժարաններու տեսուչներու կողմէ պատրաստուած (երկանուն ցանկ) 14 թեկնածոներու գաղտնի քուէարկութեամբ. հետեւեալներէ.- Վարդան Երամեան, Սիմոն Սիմոնեան, Շաւարշ Մակարեան, Խորէն Գաբրիկեան, Միհրան Աճէմեան եւ Վարդան Պարիկեան⁴³:

ՀՈՄԻ պաշտօնական հանրահռչակումը տեղի կ'ունենայ 12 Յունիս 1938ին Հալէպի Ազգային Մանկապարտէզի սրահին մէջ⁴⁴: Բացման խօսքով հանդէս կու գայ ՀՈՄԻ ատենապետ Երամեան, որ կը հաւաստէ թէ ՀՈՄը պիտի գործէ «այն հաւաքքով որ իր գոյութիւնը պիտի տանի իբրեւ անկախ մարմին մը՝ զերծ արտաքին ազդեցութիւններէ...»⁴⁵: Հանդիսութեան նախագահ՝ Բերիոյ թեմի առաջնորդ Սիւրմէեան եպս., հայ մշակոյթի պատմականը կատարելով կ'անդրադառնայ հայոց պետականութեան անկումէն ետք հայ հոգեւորականին եւ ուսուցիչին վերապահուած դերին ու Եղեռնի հետեւանքով հայ կրթամշակներու մեծաթիւ փաղանգի նահատակութեան եւ քարոքանդ ու ամայացած կրթավայրերու մասին: Սրբազան հայրը կը կարեւորէ եւ կ'ողջունէ ՀՈՄի ծնունդը համայնքէն ներս: Երկրորդ բանախօսը մանկավարժ, դաստիարակ Գաբրիկեանն էր, որուն ջանքերով կը վերակազմուէր (կը վերածնէր) ՀՈՄը⁴⁶: Գաբրիկեան վիճակագրական տուեալներով կ'ապացուցէ, թէ հայ ժողովուրդը օտար վարժարաններ ուղարկելով իր զաւակները՝ ցաւի մէջ կը ձգէ «ցեղին կրթական վաստակատուները իր ժապոյթեամբ եւ անհոգութեամբ»: Ան կ'ընդգծէ նաեւ թէ անմիաբանութեան պատճառով քանդուած են «մեր կրթական յարկերը»⁴⁷: Ներկաները առ ի քաջալերանք նորակազմ ՀՈՄին, կը գնեն միութեան կողմէ պատրաստուած քարթերը, որոնց վրայ տեղադրուած էին Եղիշէ Դուրեան եպս.ի, Ռեթէոս Պէրպէրեանի եւ Համբարձում Երամեանի դէմանկարները⁴⁸:

ՀՈՄը կ'առաջադրէր կազմակերպական խնդիրներ, հիմնական նպատակ ունենալով.-

ա) «Բարեւաւել հայ կրթական մշակներու մտաւոր, բարոյական եւ նիւթական վիճակը:

⁴² ՀԱԱ, ֆ. 1421, ց. 3, գ. 16, թ. 32րջ.-4:

⁴³ ՀԱԱ, ֆ. 1421, ց. 3, գ. 16, թ. 42րջ.-5-52րջ.:

⁴⁴ Թղթակից, «Ուսուցչական միութեան բացման հանդէսը»:

⁴⁵ Նոյն:

⁴⁶ Նոյն:

⁴⁷ Նոյն:

⁴⁸ Նոյն:

բ) Ազգային կրթութիւնը ընդհանրացնել ծնողներուն գործակցութեամբ եւ խորացնել հասարակութեան հետաքրքրութիւնը Ազգային դաստիարակութեան հանդէպ:
գ) Մանկավարժական նորագոյն ըմբռնումով հոգ տանիլ նոր սերունդի մտաւոր, բարոյական եւ ֆիզիքական զարգացման»⁴⁹:

ՀՈՄԻ երկրորդ ընդհանուր ժողովը կը գումարուի 4 Յունիս 1938ին⁵⁰, իսկ երրորդը՝ 6 Նոյեմբեր 1938ին⁵¹:

ՀՈՄԻ Դ. ընդհանուր ժողովը կը կայանայ 17 Փետրուար 1939ին: Շրջանաւարտ «առժամեայ»⁵² վարչութեան ատենապետ Երամեան իննամսեայ գործունէութեան համարատուութիւնը ներկայացնելէ ետք, շնորհակալութիւն կը յայտնէ ՀՈՄԻ երկսեռ անդամներուն, վարչական պաշտօնակիցներուն, ազգային իշխանութեան եւ կրթական զանազան հաստատութեանց, որոնց օժանդակութեան շնորհիւ «գոյութեան կոչուած էր» ՀՈՄՐ⁵³: Ժողովին ներկայ անդամները⁵⁴ կ'արժարծեն առժամեայ վարչութեան եւ վարժարաններու հոգաբարձութեանց միջեւ յարաբերութեան ու համագործակցութեան, ինչպէս նաեւ առժամեայ վարչութեան պետական վաւերացումի հարցեր: Վերջինս երկար քննարկումի նիւթ կը դառնայ. կ'առաջարկուի օգտուիլ թեմի ազգային առաջնորդարանի իրաւունքներէն եւ իբրեւ անկախ միութիւն վաւերացուիլ, քան թէ մաս կազմել «Արաբական Ուսուցչական Միութեան»: Ուրիշներ կ'առաջարկեն վաւերացուիլ լոկ ազգային իշխանութենէն՝ «օտար ուրնձգութեանց դուռ բանալու անհրաժեշտութիւնը կանխելու համար», եւ կը թելադրեն «մնալ Ազգային Մշակութային Միութեան մէջ, հնարատրութիւն չունենալով սենյորիքա դառնալով»⁵⁵: Հակադիր տեսակէտերուն բերմամբ, Դ. ընդհանուր ժողովը վճռական որոշում չի կայացներ եւ զայն կը ձգէ նորընտիր վարչութեան հայեցողութեան: Իսկ ՀՈՄՐ սենտիքայի վերածելու մասին պարզուած թեր ու դէմ

⁴⁹ ՀԱԱ, ֆ. 1421, ց. 3, գ. 16, թ. 14:

⁵⁰ Բ. ընդհանուր ժողովը ունէր երկու օրակարգ՝ կենսամթերքի հայթայթում եւ պարտիզագնացութիւն (ՀԱԱ, ֆ. 1421, ց. 3, գ. 16, թ. 6):

⁵¹ Գ. ընդհանուր ժողովի օրակարգերն էին.- կազմակերպել Սայեաթ Նովայի նուիրում երաժշտական երեկոյ եւ ցորեն հայթայթելու խնդիր (ՀԱԱ, ֆ. 1421, ց. 3, գ. 16, թ. 7-7 շրջ.):

⁵² ՀՈՄԻ Դ. նիստի ատենագրութեան մէջ Ա. վարչութիւնը յիշատակուած է որպէս «Առժամեայ» վարչութիւն, իսկ Ա. ընդհանուր ժողովի կողմէ վաւերացուած ծրագիր-կանոնագիրը՝ «Առժամեայ ծրագիր-կանոնագիր» (ՀԱԱ, ֆ. 1421, ց. 3, գ. 16, թ. 9-9 շրջ., 13 շրջ.):

⁵³ ՀԱԱ, ֆ. 1421, ց. 3, գ. 16, թ. 8 շրջ.:

⁵⁴ Երբ արդէն ՀՈՄԻն կ'անդամակցէր 95 (46 արական, 49 իգական) ուսուցիչ (ՀԱԱ, ֆ. 1421, ց. 3, գ. 16, թ. 9):

⁵⁵ ՀԱԱ, ֆ. 1421, ց. 3, գ. 16, թ. 9 շրջ.-10: Առաջարկները ներկայացուցած են՝ Ա. Սարգիսեան, Մ. Սիսեռեան եւ Շ. Մակարեան:

տեսակետերը հաշուի առնելով՝ վարչութիւնը անելորդ կը համարէ պետական վաւերացումը եւ կը բաւարարուի «Ազգային Առաջնորդարանի կողմէ եղած ճանաչումով եւ կէս վաւերացումով»⁵⁶, միաժամանակ փափաք կը յայտնէ որ ան վաւերացուի նաեւ ազգային իշխանութեան կողմէ: Այդուհանդերձ, յետագային ՀՈՄը «դարձաւ տեսակ մը արհեստակցական-սեն-տրիքայական ընկերակցութիւն»⁵⁷: Ժողովի ատարտին՝ քուէարկութեամբ կ'ընտրուի նոր վարչութիւն, հետեւեալներէ.- Ա. Սարգիսեան (ուսումնական խորհուրդ), Կ. Սապունճեան (Կրթասիրաց), Պարիկեան (Կիլիկեան), Ա. ճէմեան եւ Փ. Դերձակեան (Հայկազեան), Ն. Քէօմիրճեան (Կիլպենկեան), Շ. Մակարեան (Սահակեան)⁵⁸:

Ժողովականները նորընտիր վարչութեան առաջնահերթութիւն կ'առաջարկեն.- 1) վերաքննել ու մշակել նախորդ շրջանին պատրաստուած ծրագիր-կանոնագիրը եւ վերաքննուելէ ետք՝ վաւերացումը ազգային իշխանութեան կողմէ, 2) ուսումնասիրել պետական վաւերացման պարագան՝ օգտուելու կարգ մը հանրային ու պետական իրաւունքներէ, 3) յարաբերիլ կրթական մարմիններու, հոգաբարձութեանց եւ ազգային իշխանութեան հետ, եւ չանդամակցած հայ ուսուցիչ-ուսուցչուհիները ներգրաւել միութեան աշխատանքներուն⁵⁹:

Վարչութիւնը կը յառաջացնէ կանոնագրի եռանդամ յանձնախումբ մը (Արսէն Կիտուր⁶⁰, Ա. Սարգիսեան եւ Գրիգոր Պողարեան), որուն պարտականութիւն կու տայ կանոնագիրը մշակել եւ հնարաւոր ժամկետով տրամադրել ընդհանուր ժողովի դատին⁶¹: Վարչութեան Ե. Նիստին, 30 Մարտ 1939ին, ծրագիր-կանոնագրի յանձնախումբը կը տեղեկացնէ որ «առձեռն առժամեայ» ծրագիր-կանոնագիրը վերաշմակուած, դասատրուած եւ անցեալ «շրջանի փորձառութեան հիմքով ստորագրուած» է⁶²: Կ'առաջարկուի ծրագիր-կանոնագիրը վաւերացնել գլուխ առ գլուխ կարդալէ ու քննարկելէ ետք: Վարչութեան Ե., Զ., Է., Ը. Նիստերուն ծրագիրը մաս առ մաս կը կարդացուի, կը քննարկուի եւ համապատասխան ճշտումներէ

⁵⁶ ՀԱԱ, ֆ. 1421, ց. 3, գ. 1, թ. 3:

⁵⁷ ՀԱԱ, ֆ. 875, ց. 13, գ. 227, թ. 28:

⁵⁸ ՀԱԱ, ֆ. 1421, ց. 3, գ. 16, թ. 11-11 շրջ.:

⁵⁹ ՀԱԱ, ֆ. 1421, ց. 3, գ. 16, թ. 11 շրջ.-12:

⁶⁰ Հալէպի Կիլիկեան վարժարանի տնօրէն:

⁶¹ Քննութենէ եւ վաւերացումէ ետք հարկ էր պաշտօնապէս վաւերացնել ազգային իշխանութենէն եւ ուսումնասիրել պետական հնարաւոր վաւերացումի մը կարելիութիւնը (ՀԱԱ, ֆ. 1421, ց. 3, գ. 16, թ. 11 շրջ.):

⁶² Ան ունէր տաս գլուխ, 35 հատուած եւ 14 ենթահատուած ու մէկ ծանօթագրութիւն: Ծրագիր-կանոնագիրը տե՛ս՝ յօդուածի ատարտին:

ետք, կը տպագրուի ու կը վաճառուի ՀՈՄԻ անդամներուն եւ անդամակցիլ փափաքող ուսուցիչ-ուսուցչուհիներուն⁶³:

Նորընտիր վարչութիւնը առաջին երկու նիստերուն մշակած էր միամեայ (1939-40 կրթաշրջան) գործունէութեան ուղեգիծ.- ուսուցչական եւ ծնողական դասախօսութիւններ, ուսումնական խորհուրդի նուիրատուութեամբ հիմնուած ՀՈՄԻ «Ուսուցչական գրադարան»ի զարգացում⁶⁴, երեկոյթներու կազմակերպում, հաճելի ժամանցի պահերու կազմակերպում, յարմարաւէտ ճամփորդութիւններ, լուսանկարով անդամատետր, աշակերտական հրատարակութիւններ, ուսուցչական պարբերաթերթ, համագործակցական ընկերութիւն, կենսամթերքներու հայթայթում, ՀՈՄԻ պետական վաւերացում⁶⁵ եւ երիտասարդ անդամներու մարզանքի միջոցներու հայթայթում⁶⁶: Պէտք է նշել, որ այս յառաջադրանքներէն ոչ բոլորը կ'իրականանան, որովհետեւ մէկքանիի իրականացումը դժուարութիւն կը յարուցանէ վարչութեան, մինչ միւս յառաջադրանքներուն իրականացումը (որ նոր ծախքեր կ'ենթադրէր) անհրաժեշտ չի նկատուիր:

1939ին սկիզբ առած էր համաշխարհային Բ. պատերազմը. անոր յառաջացուցած տնտեսական տագնապը, դրամի արժեզրկումը եւ սղաճը անտանելի դարձուցած էին անհատի կեանքը: Տարապայման այս կացութենէն զերծ չէր նաեւ Սուրիոյ հայութիւնը եւ բնականաբար նաեւ՝ ուսուցիչը: Տասնապատկուած էին շուկայական գիները, մինչ ուսուցիչներու աշխատավարձերը տարիներէ իվեր անփոփոխ էին: Բայց ուսուցիչը ի գին զոհողութիւններու կը շարունակէր կատարել իրեն վստահուած գործը:

Բ. համաշխարհային պարտադրած նոր իրավիճակը կը պահանջէր վարչութեան ուղեգիծի ժամանակաւոր փոփոխութիւն: 13 Յունուար 1940ին գումարուած ՀՈՄԻ Ը. ընդհանուր ժողովը կ'որոշէ առկախել անդամավճարներու գանձումը մինչեւ յառաջիկայ անդամական ժողով⁶⁷, չճշտնարկել հրապարակային հանդէս-երեկոյթներ, պետական վաւերացում ստանալ ազգային իշխանութեան միջոցով, եւ ճիգ ընել որ «ուսուցիչ-

⁶³ ՀԱԱ, ֆ. 1421, ց. 3, գ. 16, թ. 19:

⁶⁴ ՀՈՄը, ուսումնական խորհուրդին նուիրատուութեամբ հիմնած էր «Ուսուցչական գրադարան» մը, որ կը ճոխանար անհատական նուէրներով եւ մասնակի գնումներով: 1939ին գրադարանը ունէր 105 գիրք (ՀԱԱ, ֆ. 1421, ց. 3, գ. 16, թ. 9):

⁶⁵ ՀԱԱ, ֆ. 1421, ց. 3, գ. 1, թ. 1:

⁶⁶ ՀՈՄԻ վարչութիւնը երիտասարդ անդամներու համար մարզանքի (թենիսի) հնարաւորութիւն կը ստեղծէ, դժբախտաբար օգտուիլ փափաքողներ չեն գտնուիր (ՀԱԱ, ֆ. 1421, ց. 3, գ. 1, թ. 3):

⁶⁷ Արխիւային տուեալներուն համաձայն, 1939-40՝ ՀՈՄԻ անդամներուն թիւը եղած է 84, որոնց 78ը միայն անդամավճար տուած են մինչեւ 1939ի Սեպտեմբեր ամիսը («Թ. Նիստի Ատենագրութիւն, 14 Փետրուար 1940», ՀԱԱ, ֆ. 1421, ց. 3, գ. 16, թ. 22):

ները ունենան ուսուցչական վկայագիր՝ կարենալ պաշտօնավարելու համար»⁶⁸:

14 Փետրուար 1940ին կը գումարուի ՀՈՄԻ Թ.ընդհանուր ժողովը, 40 երկսեռ անդամներու ներկայութեան: Քննելէ ու գնահատելէ ետք շրջանաւարտ վարչութեան գործունէութիւնը, ժողովը կրկին գաղտնի քուէարկութեամբ կ'ընտրէ նոր վարչութիւն հետեւեալներէ,- Երամեան եւ Ս. Սիսեռեան (Կիւլպենկեան), Հ. Պէրպէրեան եւ Պարիկեան (Կիլիկեան), Յ. Պազգալեան եւ Պողարեան (Կրթասիրաց), Աճէմեան (Հայկազեան)⁶⁹:

Նորընտիր վարչութեան գլխաւոր օրակարգերէն էր ազգային եւ մասնաւոր վարժարաններու ուսուցիչ-ուսուցչուհիներու անդամագրումն ու ներգրաւումը իր աշխատանքներուն: Սակայն առաքելական համայնքի ոչ բոլոր ուսուցիչները անդամագրուած էին, ուստի Հալէպի բոլոր վարժարաններու ուսուցիչները անդամագրելու առաջադրանքէն թելադրուած, վարչութիւնը յատուկ հրաւիրագիրներ կը դրկէ Հալէպի Արմէնեան, Ուսումնասիրաց, Նոր Գիտլի Կիլիկեան, Արմէնեան, Մարաշի Կեդրոնական, Շէյխ Մաքսուտի Արմէնեան, Տաւուտիէի Վարդանեան, մարաշցիներու Գերմանիկ եւ Զաւարեան վարժարաններուն, որոնց ուսուցչական կազմերը մինչ այդ փափաք չէին յայտնած մաս կազմելու ՀՈՄԻն: Հրաւերներ կ'ուղղուին նաեւ Սահակեան եւ Հայկազեան վարժարաններու չանդամագրուած ուսուցչուհիներուն⁷⁰:

ՀՈՄԻն չանդամակցիլը կրնար ունենալ քանի մը պատճառ.- ա) ՀՈՄԻ գործունէութեան վերաբերեալ իրազեկման բացակայութիւն, բ) Ազգային իշխանութեան եւ ՀՈՄԻ փոխյարաբերութեան ոչ-յստակ պատկերացում, դ) Հալէպահայ կեանքէն ներս համերաշխութեան պակաս:

Այդուհանդերձ, շնորհիւ հետեւողական աշխատանքի, 1940-41 կրթաշրջանին ՀՈՄԻն կ'անդամակցին 37 նոր անդամներ⁷¹:

ՀՈՄԻ կազմակերպած մանկավարժական, առողջապահական, գրական բնոյթի դասախօսութիւնները եւ երաժշտական երեկոյթները կ'արժանանան հասարակութեան հետաքրքրութեան եւ գնահատանքին: Յաջողութեամբ կը պսակուի հայ ուսուցիչները պետական պաշտօնեաներու ցանկ ներգրաւելը, որով անոնք կ'օգտուին ե՛ւ պարենատրման տնօրէնութեան տրամադրած կենսամթերքէն (փայտ, ածուխ, ցորեն), ե՛ւ ճրի կամ

⁶⁸ ՀԱԱ, ֆ. 1421, ց. 3, գ. 16, թ. 22:

⁶⁹ ՀԱԱ, ֆ. 1421, ց. 3, գ. 16, թ. 25 շրջ.:

⁷⁰ ՀԱԱ, ֆ. 1421, ց. 3, գ. 2, թ. 2:

⁷¹ ՀԱԱ, ֆ. 1421, ց. 3, գ. 2, թ. 2-2 շրջ.:

կէս վճարումով բժշկական «ապահովագրութենէն»⁷² (ընդգծումը իմն է - Ա.Ֆ.):

29 Նոյեմբեր 1941ի ԺԳ. ընդհանուր ժողովին ՀՈՄԸ կ'ընտրէ եօթնանդամ Նոր վարչութիւն: Տարեկան գործունէութեան ուղեգիծի կազմութենէն, վարչական ընթացիկ գործերէն ետք, վարչութեան առաջնահերթ խնդիրը կը դառնայ ուսուցիչներու պարենատրումը: Կ'ընտրուի պարենատրման յանձնախումբ մը (Միհրան Աճէմեան, Վարդան Պարիկեան եւ Կարապետ Սապունճեան), որ ջանք չի խնայեր յարմար պայմաններով ցորեն բերել տալու, սակայն չի յաջողիր «bon»⁷³ ապահովել, բայց առաջնորդարանին հետ միասին դիմելով քաղաքապետութեան՝ անդամներուն համար կ'ապահովէ յարմարագին ցորեն: Ծնորհիւ տարուած աշխատանքին ՀՈՄի անդամները, անխտիր, ժամանակին եւ պետական պաշտօնեաներու չափով կը ստանան շաքար ու քարիւղ:

Վարչութեան անյետաձգելի խնդիրներէն էր նաեւ ուսուցիչներու ամսաթոշակներու յաւելումի հարցը, որ միշտ ալ եղած էր գաւառական ժողովի օրակարգ: 18 Դեկտեմբեր 1941ին Հալէպի տարբեր ազգային վարժարաններու ներկայացուցիչներու ՀՈՄի վարչութեան հետ հանդիպումին կը կը շեշտուի տնտեսական դրութեան ծանրութիւնը եւ ամսաթոշակներուն բացարձակ անբաւարարութիւնը: Ներկայացուցիչները փափաք կը յայտնեն որ վարչութիւնը դիմէ պատկան մարմիններուն՝ ուսուցիչներու ամսաթոշակներու յաւելումի պահանջով: 22 Դեկտեմբերին, 130 երկսեռ ուսուցիչներու ստորագրութեամբ հանրագիր մը կը ներկայացուի վարչութեան, որով 18 Դեկտեմբերի անոնց բերանացի պահանջքը գրաւոր ու առաւել շեշտուած ձեւով կը ներկայացուի եւ անոր անմիջական հետապանդումը կը պահանջուի⁷⁴: Վարչութիւնը նոյն օրն իսկ ժողով կը գումարէ եւ պաշտօնական գրութեամբ ստորագրահաւաքը կը փոխանցէ ուսումնական խորհուրդին⁷⁵, խնդրելով, որ քաղաքական ժողովին հետ խորհրդակցաբար տնօրինեն յարմարագոյնը մինչեւ Նոր Տարի⁷⁶, մատնանշելով որ

⁷² ՀԱԱ, ֆ. 1421, ց. 3, գ. 16, թ. 9:

⁷³ Bon.- ընտանեկան տետրակի կամ վկայագրի հիման վրայ սուրիական պետութեան կողմէ տրուած արտօնագիր-փաստաթուղթ է, որով հնարաւորութիւն կը տրուէր տուեալ անձին՝ ընտանիքի անդամներուն թիւին համաձայն, համապատասխան չափերով ստանալ ալիւր, շաքար, բրինձ, վառելանիւթ եւն.:

⁷⁴ ՀԱԱ, ֆ. 1421, ց. 3, գ. 3, թ. 1 շրջ:

⁷⁵ Յիշեցնենք, թէ ՀՈՄի 2 Մայիս 1938ի նիստին անդամները փափաք յայտնած էին որ ան պահէ իր լիակատար անկախութիւնը, միայն կրթական խնդիրներով «համընթաց» գտնուի Ուսումնական խորհուրդին հետ:

⁷⁶ «Եռամեայ տեղեկագրութիւն Հալէպահայ Ուսուցչական Միութեան գործունէութեան», թերթ 3:

«...Հակառակ պարագային կրնան անպատեհություններ ծագիլ որոնց ար.-
ծագանգը պատրուաբեր պիտի չըլլայ ո՛չ պարկան մարմիններուն եւ ո՛չ ալ
ուսուցիչներուն»⁷⁷:

Պատկան մարմիններու պատասխանի ուշացումը կը ստիպէ, որ ուսու-
ցիչները դիմեն դասադուլի. «...Միութեան նախաձեռնութեամբ կազմա-
կերպուած ընդհանուր դասադուլ մը ցնցեց Ազգ. Իշխանութիւն կոչուած
կրթական մարմինները եւ հոգաբարձութիւնները ...»⁷⁸: Քաղաքական ժո-
ղովը «գնահատելի փութկոտութեամբ» ՀՈՄԻ վարչութիւնը կը հրաւիրէ
խառն ժողովի: Յանուն քաղաքական ժողովի նախ բանաւոր, ապա պաշ-
տօնապէս ուսուցիչներուն կը յայտարարուի թէ «քայլ պահելու համար
ժամանակակից կեանքի սղութեան հետ» ձեռնարկուած են բոլոր միջոց-
ները՝ ուսուցիչներու ամսավճարներու 50 առ հարիւր յաւելումի պահանջը
գոհացնելու, եւ հոգաբարձութեանց հրահանգուած՝ բացառիկ երկրորդ
ամսական մը եւս տալու ուսուցիչներուն յօգուտ եղած յաւելումին⁷⁹: Պաշ-
տօնական այս գիրի հիման վրայ կարգ մը վարժարաններ լրիւ կը վճարեն
«բացառիկ» ամսականներ, իսկ այլ վարժարաններ պատրաստ գումարի
չգոյութեան պատճառով չեն կրնար իրենց յաւելումները կատարել, կը դի-
մեն քաղաքական ժողովին օգնութեան: «Հիմա քաղաքիս բոլոր Ազգ[ային]
վարժարաններու երկսեռ ուսուցչութիւնը սպաքած է մէյմէկ բացառիկ ամ-
սական. վերամուտին՝ վարչութիւնս առանց ժամանակ կորսնցնելու պիտի
սկսի օրինաւոր եւ կորովի միջոցներով հետպայնդել յաւելման խնդիրը»⁸⁰:
Այս խնդիրով խորհրդակցութիւն կը սկսի ազգային իշխանութեան եւ ՀՈ-
ՄԻ վարչութեան միջեւ:

ՀՈՄԻ, 23 Յուլիս 1942՝ տասնութերորդ ընդհանուր ժողովը կրկին
կ'անդրադառնայ յառաջիկայ կրթաշրջանի թոշակներու յաւելման խնդի-
րին: Պողարեան ժողովականներուն կը պարզէ թէ ուսումնական խորհուր-
դը սկզբունքով ընդունած է թոշակներու յաւելումը եւ «զայն օգտակար
կերպով գործադրելու համար ուսուցիչները բաժնած չորս դասերու», ո-
րոնց դասակարգումէն կախեալ էր իրաքանչիւրին սակը⁸¹: Խորհուրդին
առաջարկած տեսակէտը կը քննարկուի ընդհանուր ժողովին անդամներու
կողմէ. աւարտին, ներկաները կը փափաքին լսել ՀՈՄԻ վարչութեան տե-
սակէտը⁸², որմէ ետք միաձայնութեամբ կ'ընդունին վարչութեան առաջար-

⁷⁷ ՀԱԱ, ֆ. 1421, ց. 3, գ. 16, թ. 3 շրջ.:

⁷⁸ ՀԱԱ, ֆ. 875, ց. 13, գ. 227, թ. 28:

⁷⁹ ՀԱԱ, ֆ. 1421, ց. 3, գ. 3, թ. 2:

⁸⁰ ՀԱԱ, ֆ. 1421, ց. 3, գ. 3, թ. 4 շրջ.:

⁸¹ ՀԱԱ, ֆ. 1421, ց. 3, գ. 16, թ. 46-46 շրջ.:

⁸² ՀՈՄԻ վարչութիւնը հետեւեալ դասաւորումը կատարած էր. ա) Միջին 15 ս.ո. թոշակ ստացողներու՝ սկսնակ եւ հինգ տարիէ վար ծառայութիւն ունեցողները կը

կաժ տարբերակը եւ ընդհանուր ժողովը կը հաստատէ զայն: Որոշումը կը յղուի ազգային իշխանութիւն՝ վաւերացման: Սակայն, ընդհանուր ժողովի տարբերակը՝ ազգային իշխանութեան եւ հոգաբարձական կազմերու հաւանութեան չ'արժանանար⁸³:

ՀՈՄի տասնիններորդ ընդհանուր ժողովը, 2 Սեպտեմբեր 1942ին, եւս կ'արձարծէ ուսուցիչներու դասակարգումի դրութիւնը, որովհետեւ ուսումնական խորհուրդը ՀՈՄին անդամակցող վարժարաններու բոլոր ուսուցիչներուն յատկացուելիք թոշակի քանակը համակարգելու նպատակով որոշած էր նկատի ունենալ ուսուցիչին ուսումնական մակարդակը, պաշտօնավարութեան տարիները եւ ըստ այդմ ուսուցիչները բաժնած չորս դասի: Հետեւեալ ձեւով.

«Ա. դաս.- Այս դասակարգին մաս կը կազմէին բոլոր սկսնակները՝ 13 այր եւ 58 կին, առանց հաշուի առնելու ուսումնական մակարդակը: [չընդգրկուածներ՝ 17 այր եւ 7 կին=24]: (Այս դասակարգին համար որոշ սակագին նշանակուած չէ):

Բ. դաս.- Այս դասակարգէն կը համարուէին այն ուսուցչուհի-ուսուցիչները, որոնք նախակրթական ուսումին կը միացնէին տարիներու գործունէութիւնը եւ ասոնցմէ կին 34, այր՝ 4: (Այս դասակարգին պատկանող ուսուցիչ մը նուազագոյն պիտի ստանար 30 սուրիական ոսկի, իսկ ուսուցչուհին՝ ուսուցիչի առածին կէսը):

Գ. Միջնակարգ ուսում եւ ասպարէզի մարդը, որոնցմէ կին՝ 13, այր՝ 14: (Այս դասակարգի ուսուցիչին նուազագոյն վճարը 50 սուրիական ոսկի, իսկ ուսուցչուհիի ստանալիքը աւելի կը մօտենայ այր մարդու թոշակին):

Դ. դասին կը պատկանին բարձրագոյն վարժարան (համալսարան) ասարտողները, նաեւ ուսման միջնակարգ մակարդակով եւ երկար տարիներու գործունէութեամբ կրթական մշակները, որոնցմէ 2ը կին եւ 10ը այր»: (Նուազագոյն սակ որոշուած է 75 սուրիական ոսկի)»⁸⁴:

Սակայն ընդհանուր ժողովին հնչած իրարամերժ տեսակէտերը ոչ մէկ լուծման կը յանգեցնեն, ուստի ընդհանուր ժողովի ատենապետ Սիսեռեան կ'առաջարկէ թոշակի յաւելման ձեւի պահանջը (երեք սակ)⁸⁵, որմէ ետք տեղի կ'ունենայ քուէարկութիւն: Մեծամասնութեան առաջարկով կ'ընդունուի յաւելման 50% տարբերակը: Ընդհանուր ժողովի որոշումները բանաձեւուելէ ետք կը յղուին ուսումնական խորհուրդին՝ վաւերացման:

ՀՈՄի ԺԹ. ընդհանուր ժողովը կ'որոշէ 1941-42 կրթաշրջանին համար 50% յաւելումը իրագործել: Իսկ 1942-43 կրթաշրջանին համար նախկին

ստանան 50%, իսկ հինգ տարիէն վեր ծառայութիւն ունեցողները՝ 80%, ք) 15էն վեր մինչեւ 50 ս.ո. ստացողները 80%, գ) 15 ս.ո.էն աւելի ստացողները՝ 60% (ՀԱԱ, ֆ. 1421, ց. 3, գ. 16, թ. 47-47 շրջ.):

⁸³ ՀԱԱ, ֆ. 1421, ց. 3, գ. 16, թ. 48 շրջ.-49 շրջ.:

⁸⁴ ՀԱԱ, ֆ. 1421, ց. 3, գ. 16, թ. 48, 49-49 շրջ.:

⁸⁵ Քուէարկութեան դրուած յաւելման երեք ձեւի պահանջը՝ 50%, 60%, 70% (ՀԱԱ, ֆ. 1421, ց. 3, գ. 16, թ. 50-50 շրջ., 51-51 շրջ.):

յաւելումը իբրեւ հիմք ընդունելով կրկին 50% յաւելում մը կատարել՝ ընդունելով միանգամայն ուսումնական խորհուրդին կողմէ կատարուած ուսուցիչներու դասակարգումի դրութիւնը⁸⁶, նաեւ կ'առաջարկուի՝ ուսուցիչներու թոշակի գնահատումը կատարել թաղական եւ հոգաբարձական մարմինի եւ տնօրէնութեան կողմէ եւ զայն ուղարկել ուսումնական խորհուրդ՝ վաւերացման⁸⁷: Միաժամանակ ՀՈՄԻ վարչութիւնը ուսուցիչներուն ուշադրութեան կը յանձնէ որ նշանակուած սակերու հիման վրայ գնահատեն իրենց նիւթական իրաւունքները եւ ստորագրեն ուսումնական խորհուրդին կողմէ պատրաստուած տպագրեալ պայմանագրութիւնը⁸⁸:

ԱՅԼ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲԵՐՈՒ ԳՈՐԾՈՒՆԷՈՒԹԻՒՆ

1941-42 նստաշրջանին վարչութիւնը կը յառաջացնէ լսարաններու եւ հանդէսներու կարգադիր ու վարիչ յանձնախումբեր: Կը կազմէ բանագնաց յանձնախումբ⁸⁹, որ անհրաժեշտ բանակցութիւնները կը սկսի վարել ազգային իշխանութեանց, հոգաբարձութեանց եւ այլ պատկան մարմիններու հետ: Այս յանձնախումբը պարտականութիւն ունէր նաեւ միջամտել վարժարաններու ուսուցչական կազմերու եւ անոնց վճարման խնդիրներուն:

Կը կազմուի նաեւ թատերական մասնախումբ, որուն առաջին բեմական ներկայացումը կ'ըլլայ Պարոնեանի *Շողոքորթը*: Կ'ընդառաջուի նաեւ խումբ մը մարզասէր երիտասարդներու խնդրանքը եւ ընթացք կ'առնէ «Վալի Պոլի» խումբին կազմութիւնը⁹⁰: Վարչութիւնը կը ծրագրէ հիմնել ուսուցչական օգնութեան կամ խնայողական սնտուկ, որուն նպատակը պիտի ըլլար օգնել ուսուցիչին՝ ծերութեան, հիւանդութեան եւ այլ պարագաներու⁹¹: Այս նպատակով վարչութիւնը կը կազմէ յանձնախումբ մը եւ պարտականութիւն կու տայ ներկայացնել գրաւոր ծրագիր, որպէսզի վարչութիւնը զայն ներկայացնէ ՀՈՄԻ ընդհանուր ժողովի քննութեան եւ վաւե-

⁸⁶ ՀԱԱ, ֆ. 1421, ց. 3, գ. 3, թ. 9:

⁸⁷ ՀԱԱ, ֆ. 1421, ց. 3, գ. 16, թ. 51շրջ., 52-52 շրջ.:

⁸⁸ 1942-43 կրթշրջանի համար ուսուցիչներու նուազագոյն սակ կ'որոշուի՝ 75 ս. ո., գլխաւոր ուսուցիչներու՝ 125, ուսուցչուհիներու՝ 40, գլխաւոր ուսուցչուհիներու 75, իսկ նոր պաշտօնի կոչուած անփորձ օգնականուհիներու՝ 25 ս. ո. («Ազդ ուսուցչական միութեան», *Ազդարար շաբաթաթերթ*, 28 Օգոստոս 1943, էջ 5):

⁸⁹ Վարչութեան 5րդ նիստին նշանակուած այս յանձնախումբին անդամներն էին Երամեան, Աճէմեան եւ Պօղոսեան, զոր աւելի ուշ կը փոխարինէ Օննիկ Սարգիսեան:

⁹⁰ Խաղերը կը տեւեն 3 ամիս, եւ ժամանակատրապէս կանգ կ'առնեն խումբի պատասխանատու՝ Ասատուր Պետեանի, քաղաքէն բացակայութեան պատճառով:

⁹¹ ՀԱԱ, ֆ. 1421, ց. 3, գ. 3, թ. 7 շրջ.:

րացման⁹²: Հիմնումի մասին տեղեկեակ կը պահուի ազգային առաջնորդարանը: Յետագային խնայողական սնտուկի դրութիւնը դրական արձագանգ կ'ունենայ եւ իրաքանչիւր ուսուցիչ իր մասնակցութիւնը կը բերէ ծրագիրին⁹³: Այս շրջանին կը լուծուի ամէն ամռան սկիզբը ուսուցիչը քմահաճօրէն գործէ արձակելու եւ առանց աշխատանքի ձգելու դրութիւնը, փոխարէնը՝ անոր կ'ապահովուի ամառնային հանգիստը լիովին ըմբռնելու տարրական իրաւունքը⁹⁴:

1938-42՝ ՀՈՄԻն անդամ էին Հալէպի 11 ազգային եւ 3 այլ վարժարաններէ ուսուցիչ-ուսուցչուհիներ⁹⁵:

1942ին ՀՈՄը կը ձեռնարկէ խիստ պատասխանատու գործի: Չունենալով բաւարար պիտոճէ՝ վաղուան մտաւորականն ու մանկավարժ ուսուցիչը պատրաստելու յառաջադրութեամբ եւ քաջալերուած Սարգիս Սելեանի խոստումէն, սաներ կը պահէ Հալէպի տեղւոյն երկրորդական վարժարաններու մէջ: ՀՈՄը Հալէպի զանազան վարժարաններէն կ'ընտրէ «*առաջնակարգ վկայականի տէր, բարոյապէս հարուստ իսկ նիւթապէս աղքատ աշակերտներ*», որոնք իրենց նախընտրութեամբ կ'ուղարկուին Հալէպի նշանաւոր Լայիք կամ Ալեքսիոս Գոլէճ երկրորդական վարժարանները՝ հայկական երկրորդական վարժարանի մը «*չգոյութեան պատճառաւ*»⁹⁶: Ասոնք, երկրորդական վարժարանի ընթացքը աւարտելէ ետք պարտաւոր էին առնուազն երեք տարի ընդգրկուիլ ուսուցչական ասպարէզ⁹⁷: Ազգային իշխանութիւնը կը քաջալերէ սոյն նախաձեռնութիւնը նիւթական աջակցութեամբ եւ «կ'արտօնէ» կազմութիւնը սաներու յանձնախումբի մը⁹⁸,

⁹² Վարչութիւնը այս մասին տեղեկակ կը պահէ ազգային առաջնորդարանը. Վերջինս կը խոստանայ եւս յատկացում կատարել (ՀԱԱ, ֆ. 1421, ց. 3, գ. 3, թ. 7 շրջ):

⁹³ «Հալէպի ուսումնական միութեան գործը», *Ազդարար*, 27 Մայիս 1944, էջ 3-4:

⁹⁴ ՀԱԱ, ֆ. 875, ց.13, գ. 227 – թ.29:

⁹⁵ Ազգ. Կիւլպենկեան, Սեպիլի Ազգ. Վարժարան, Հայկազեան, Զաւարեան Բերթէ՝ Մխիթարեաններ, Ամերիկեան գոլէճ, Նոր Գիւղի Կիլիկեան, Գերմանիկ եւն. (ՀԱԱ, ֆ. 1421, ց. 3, գ. 16, թ. 3 շրջ):

⁹⁶ «Հալէպի սաները», *Ազդարար շաբաթաթերթ*, 23 Սեպտեմբեր 1944, էջ 2:

⁹⁷ «Տեղեկատուութիւն Հալէպահայ Ուսուցչական Միութեան գործունէութեան», *Ազդակ շաբաթօրեակ*, 8 Փետրուար 1946, էջ 5: Սանը պարտաւոր էր երեք տարի ուսուցչութիւն ընել եւ Միութեան վերադարձնել իրեն համար ծախսուած կրթաթոշակին կէսը, իսկ եթէ չուզէր ուսուցչութիւն ընել, ան պարտաւոր էր երեք տարիէն իրեն համար կատարուած ընդհանուր ծախսը վերադարձնել: Ասիկա միջոց մըն էր, որով մասամբ կ'ապահովուէր յաջորդ սաներու պիտոճէն (Տեղեկատու մարմին, «Հալէպահայ Ուսուցչական Միութեան գործունէութիւնը», *Ազդակ շաբաթօրեակ*, 10 Մայիս 1946, էջ 8):

⁹⁸ «Հ.Ո.Միութեան սաներու տեղեկատուութիւն», *Եփրատ*, 27 Սեպտեմբեր 1945, էջ 2:

որ կ'ունենայ հետեւեալ անդամները.- Հայկուհի Ագիրեան, Սաթենիկ Տասնապետեան, Ադաւնի Պեքերեան, Գրիգոր Ագիրեան եւ Սարգիս Սելեան⁹⁹:

Շնորհիւ վարչութեան եւ հաւատաւորներու նիւթական օժանդակութեան՝ սաներ պահելու դժուարին ծրագիրը ընթացք կ'առնէ: Յանձնախումբը, 1942ին երկրորդական վարժարաններու մէջ սաներ պահելու աշխատանքին դժուարութիւնները նախատեսելով, կը պահէ միակ սանուհի մը՝ հոգալով անոր դպրոցական թոշակի եւ գիրքերու ծախքը¹⁰⁰: Սակայն, 1942-43 կրթաշրջանին օտար վարժարաններու մէջ որդեգրուած սաներու թիւը կը բարձրանայ 16ի (5՝ Ամերիկեան Քոլէճ, 11՝ Լիսէ-Ֆրանսէ)¹⁰¹: Այս սան սանուհիները ընտրուած էին Զաւարեան, Կիլիկեան, Կրթասիրաց, Հայկազեան եւ Սահակեան վարժարաններու 1941-42 կրթաշրջանի լաագոյն շրջանաւարտներէն: 1943-44ին ՀՈՄԸ երկրորդական վարժարաններուն մէջ ունեցած է 16 սան¹⁰²: Իսկ 1944-45ին՝ 23՝ «15 ուսանող-ուսանողուհի Լիսէ-Ֆրանսէ, 7՝ Ալեքքո Գոլէճ, 1՝ Ամերիկեան Աղջկանց վարժարան»¹⁰³:

1945-46 կրթաշրջանին համար կը նախատեսուի 30 սան¹⁰⁴:

ՀՈՄԻ վարչութիւնը 2 Ապրիլ 1943 թուակիր խնդրագիրով կը դիմէ Բերիոյ թեմի ուսումնական խորհուրդին, ազգային վարչութեան միջոցով ապահովելու համար միջնորդութիւնը Կիլիկիոյ կաթողիկոսութեան¹⁰⁵: Սուրիոյ կեդրոնական իշխանութենէն խնդրելու որ Հալէպի հայ ուսուցիչները եւս օգտուին պարենատրման ուսուցիչներու յատուկ դրութենէն¹⁰⁶: Վար-

⁹⁹ «Հալէպի սաները». նաեւ՝ «Հ.Ո.Միութեան սաներու տեղեկատուութիւն»:

¹⁰⁰ Հայկազեան Համալսարանի Տէրեան Հայագիտական Գրադարան, Գրիգոր Պողարեանի արխիւ (ՀՀՏՀԳ ԳՊԱ), «Տեղեկատուութիւն Հալէպահայ Ուսուցչական Միութեան վարչութեան (1942 Դեկտ. 2-1943 Դեկտ. 4), թերթ 3:

¹⁰¹ ՀՀՏՀԳ ԳՊԱ, «Տեղեկատուութիւն Հալէպահայ Ուսուցչական Միութեան վարչութեան (1942 Դեկտ. 2-1943 Դեկտ. 4)», թերթ 3:

¹⁰² «Հ.Ո.Միութեան սաներու տեղեկատուութիւն»:

¹⁰³ Նոյն:

¹⁰⁴ Նոյն:

¹⁰⁵ Հալէպի առաջնորդարանին՝ ե՛ւ նահանգապետին, ե՛ւ կրթական տնօրէնութեան ուղարկած գրաւոր եւ բանաւոր խնդրագիրին՝ դրական որո՛ւք արդիւնք չէր ստացուած մինչ այդ:

¹⁰⁶ «Ժամանակէ ի վեր, այս քաղաքին մէջ “քօթերաթիւ” մը հաստատուած է, պեւտական պաշտօնեաներուն ինչպէս նաեւ պեւտական վարժարաններուն նուազ գիներով մատակարարելու համար անհրաժեշտ սննդեղէնն ու այլ իրեղէնները»: Ուստի վարչութեան նպատակն է, որ Կաթողիկոսարանի միջնորդութեամբ հարկ եղած դիմումը կատարուի եւ յատուկ արտօնութեամբ հայ վարժարաններու պաշտօնէութիւնը եւս կարենար օգտուիլ յիշեալ «քօթերաթիւն», ինչպէս կ'օգ-

չութիւնը նոյնպէս, պաշտօնական գրութեամբ մը ուսումնական խորհուրդին ուշադրութեան կը յանձնէ ուսուցիչներու պաշտօնակոչումի նպատակայարմարութիւնը տարեշրջանի ամարտէն առաջ, եւ կ'առաջարկէ գնահատուած ուսուցիչները մնայուն պաշտօնեաներ նկատել եւ խուսափիլ վերամուտին զանգուածային փոփոխութիւն կատարելէ: ՀՈՄը կ'առաջարկէ նաեւ վերագնահատել ուսուցիչներու դասակարգումը, եւ իրագործել 13րդ ամսականի խնդիրը¹⁰⁷:

Յստակ է, որ ՀՈՄի վերակազմութեան յաջորդող վեցամեայ շրջանին ան յառաջացուցած էր ընթերցասրահի, խնայողականի, սաներու եւ տարեկան գործունէութեան ուղեգիծի կազմութեան յանձնախումբեր. կազմակերպած հերթական մանկավարժական դասախօսութիւններ¹⁰⁸, ստեղծած հանրային եւ աշակերտական լսարաններ:

ՀՐԱՏԱՐԱԿԶԱԿԱՆ ԵՒ ՏԵՂԵԿԱՏՈՒՈՒԱԿԱՆ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲԵՐ

ՀՈՄի քսաներորդ ընդհանուր ժողովին կողմէ մշակուած 1943-44ի տարեշրջանի վարչութեան գործունէութեան ուղեգիծի նորութիւնը հրատարակչական յանձնախումբի յառաջացումն էր, որ պիտի զբաղէր մանուկներու պատմութեան հրապարակումով¹⁰⁹: 1944ի ամարտին լոյս կը տեսնէ Ա. գրքոյկը որ ընդունելութեան կ'արժանանայ «աշակերտ-յաճախորդներէն»: Աւելի ուշ լոյս կը տեսնեն 3 գրքոյկ 750ական օրինակով, որոնք նոյնպէս մեծ հետաքրքրութիւն կը ստեղծեն ոչ միայն Հալէպի, այլեւ Հալէպէն դուրս ապրող աշակերտներուն¹¹⁰:

Իր գործունէութեան մասին հանրութիւնը իրազեկելու համար ՀՈՄը կը յառաջացնէ տեղեկատու դիւան:

1945ին 150 անդամ հաշուող ՀՈՄը, իր շուրջ համախմբած էր ամէն հոսանքի պատկանող ու տարբեր մտայնութեանց տէր ուսուցիչներ, որոնք գիտակցութիւնը ունէին իրենց պարտականութեամբ եւ գործակցութեամբ՝ հանրային կեանքին մէջ ստանձնել պատուաբեր դեր: Իսկ իր կազմակերպած հասարակական եւ մշակութային միջոցառումներով, ՀՈՄը ատակ էր պաշտպանել իր ուսուցիչներուն շահերն ու իրաւունքները, թէեւ

տուէին պետական վարժարաններու ուսուցիչները եւ իրենց անմիջական պարագաները (ՄՏԿԿԱ ԲԹԱ, հլքծ. 3, ց. 1, թղթծ. 44, թ. 38):

¹⁰⁷ «Տեղեկատուութիւն Հալէպահայ Ուսուցչական Միութեան գործունէութեան», էջ 5:

¹⁰⁸ Զօրացնելու համար ուսուցչական ասպարէզ մտած երկսեռ երիտասարդներու գիտելիքներու պաշարը, անոնց փոխանցելով հիններուն փորձառութիւնն ու հմտութիւնը:

¹⁰⁹ ՀՀՏՀԳ ԳՊԱ, ՀՀՏԳ ԳՊԱ, «Տեղեկագիր Հ. Ուսուցչ. Միութեան (8 Դեկտ. 1943-8 Դեկտ. 1944), թերթ 1 շրջ.:

¹¹⁰ Նոյն, թերթ 2:

աշխատասեր ղեկավարության առկայությամբ եւ գործօն անդամներով ան կրնար առաւել յաջողութիւն արձանագրել¹¹¹:

ՀՈՄԻ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԳՈՐԾՈՒՆԷՈՒԹԻՒՆԸ

Կրթադաստիարակչական, մշակութային, գիտամանկավարժական, խնայողական եւ այլ ծրագիրներու կողքին, ՀՈՄԻ առաջադրանքներէն էր մշակութային գործունէութեան ծաւալումը՝ հրատարակութեան ճանապարհով: Այս աշխատանքի իրականացման համար ՀՈՄԻ վարչութիւններ ուղեգիծ մշակելով կ'որոշեն.-

ա) վերահրատարակել հազուագիւտ արժէքաւոր գրական գործեր.

բ) աշխարհաբարի վերածել հայ մատենագիրներու գործերը.

գ) կանոնաւոր պարբերականութեամբ հրատարակել ուսումնասիրական եւ գեղարուեստական բովանդակութեամբ տարեգիրք մը.

դ) դիմել հնարաւոր միջոցներու հայրենիքի մէջ ստեղծուած գրաւոր մշակոյթը տարածելու համայնքային կեանքէն ներս¹¹²:

Ըստ *Ազդարարի*, 1944ին ՀՈՄը, քանի մը ուսուցիչներու հետ ընկերակցաբար, արդէն տէր էր «ամբողջական սարքուածքով տպարանի մը», որ պիտի ծառայէր յիշեալ առաջադրանքներու իրագործումին¹¹³: Տպարանը կը կոչուէր «Սեւան»¹¹⁴: Սեւան տպարանը կ'ունենայ «Սեւան Հրատարակչական Մարմին», որ կը հիմնադրուի ՀՈՄԻ անդամ խումբ մը ուսուցիչներու

¹¹¹ Զ. Ա., «Հալէպահայ կեանք. ուսուցչական միութեան գործը», *Ազդարար շաբաթաթերթ*, 20 Հոկտեմբեր 1945, էջ 2:

¹¹² Տօքթ. Գ. Ա., «Հալէպի Ուսուցչ. Միութեան առաջադրութիւնները», *Ազդարար*, 26 Օգոստոս 1944, էջ 3:

¹¹³ Նոյն, էջ 4:

¹¹⁴ Այլ աղբիւր մը, սակայն, կը նշէ, որ 1944ին ՀՈՄԻ անդամ Սիմոն Սիմոնեան Հալէպի մէջ արդէն հիմնած էր «Սեւան» անունով տպարան մը (Լեւոն Շառոյեան, *Լեռնականներու վերջին շառաւիղը՝ Սիմոն Սիմոնեան (մահուան 30-ամեակին առիթով)*, Երեւան, հեղ. հրատ., 2016, էջ 22): Մինչ Վարդան Մատթէոսեան խօսելով Սիմոնեանի գործունէութեան մասին կ'ըսէ. ան «...հիմնադիր անդամներէն ու մոյզ ուժերէն եղած է Հալէպահայ Ուսուցչական Միութեան, որ 1944ին ձեռք բերած էր իր սեփական տպագրական մեքենան...» (Վարդան Մատթէոսեան, «Նիկոլ Աղբալեան, Կոստան Զարեան եւ Սիմոն Սիմոնեան», *Բագին գրական-գեղարուեստական ամսագիր*, Յունիս 2020:2, էջ 64):

րու կողմէ. (Պողարեան, Սիմոն Սիմոնեան, Փիլիպպոս Դերձակեան եւ Լեւոն Պերդուտեան): Արտաշէս Տէր Խաչատուրեան եւս կ'ակնարկէ ՀՈՄի սեփական տպարանին, երբ կ'անդրադառնայ գրական պարբերաթերթ հրատարակելու ծրագրին եւ «գրական աւագ գործիչներու աշխատակցութեան խոստումով»¹¹⁵:

Սակայն, Ժիրայր Դանիէլեան հետաքրքիր եւ հաւաստի վկայութիւն մը կը ներկայացնէ Հալէպի «Սեւան» Հրատարակչական Ընկերութեան եւ հիմնադիրներու մասին: «Ձեռագիր համաձայնագրի մը 7րդ եւ 15րդ յօդուածներու համաձայն,- կը գրէ հեղինակը,- Եղուարդ Տասնապետեան, Սիմոն Սիմոնեան, Լեւոն Պերդուտեան, Փիլիպպոս Դերձակեան, Գրիգոր Պողարեան, ՀՈՄի խնայողական սնտուկի մասնակցութեամբ 1 Յուլիս 1944ին կեանքի կը կոչեն «Սեւան հաւաքական անունով ընկերութիւն մը, որ պիտի պահէ համանուն տպարան մը եւ ունենայ հրատարակչական ձեռնարկներ»¹¹⁶:

Սեւան տպարանը կ'ունենայ հին տիպի մամուլ եւ հայերէն ճոխ տառատեսակներ՝ Մեսրոպեան, Արամեան, Յօրեղեան: Տպագրական գործերու պատասխանատու կը դառնայ Ճորճ Մակարեան¹¹⁷: Այստեղ կը տպագրուին մանկական գրքոյկներ, նաեւ՝ Լեւոն Բաշալեանի *Ընտիր պարմուռները*, Վահան Տէրեանի *Ընտիր բանաստեղծութիւններու* հաւաքածոն, աշակերտական երգարաններ եւն.:

ՀՈՄի Սեւան Հրատարակչական ընկերութիւնը շարք մը հրատարակութիւններէ ետք՝ իբրեւ արդիւնք երկարատեւ եւ լուրջ աշխատանքի կ'առաջադրէ հրատարակել եռամսեայ *Սեւան գրականութեան եւ արուեստի պարբերագիրքը*՝ Սիմոնեանի խմբագրութեամբ: Այն պիտի ըլլար գրական եւ առաւելապէս ուսումնասիրական եւ գեղարուեստասիրական պարբերական հրատարակութիւն՝ Հալէպի գրականասիրական պահանջքը գոհացնելու: Ան պիտի համախմբէր նորայայտ եւ երէց գրչեղբայրներ¹¹⁸: Հրատարակչական յանձնախումբը կապեր հաստատած էր արտասահմանի եւ Խ. Հայաստանի գրողներուն հետ¹¹⁹:

19 Սեպտեմբեր 1945 թուակիրով Սիմոնեան (ՀՈՄ Հրատարակչական Մարմինի քարտուղար) տպարանին մասին կը տեղեկացնէ Կիլիկիոյ Գա-

¹¹⁵ Արտաշէս Տէր Խաչատուրեան, «Սուրիահայ մամուլի պատմութիւն», *Հայկազեան հայագիտական հանդէս*, Գ. հոր., 1972, էջ 219:

¹¹⁶ Ժիրայր Դանիէլեան, *Գրական որոնումներ*, տպ. Կաթողիկոսութեան հայոց մեծի տանն Կիլիկիոյ, Անթիլիաս, 2007, էջ 72-73:

¹¹⁷ Հայկ Պարիկեան, Յովնան Վարժապետեան, *Պարմութիւն Սուրիոյ հայ տպարաններու*, հրտ. «ՀԲԸՄ Մատենագիտական յանձնախումբ», տպ. Հալէպ, Հալէպ, 1973, էջ 76:

¹¹⁸ Տօթ. Գ. Ա., էջ 2:

¹¹⁹ ՄՏԿԿ ԲԹԱ, հրժ. 3, ց. 1, թղթ. 106, թ. 12:

րեգին Ա. հայրապետին եւ կը խնդրէ որ իր սրբատառ կոնդակով օրինէ պարբերագիրքը:

1944-46՝ տպարանի հրատարակած եւ վերահրատարակած աշխատութիւններու ցանկ ¹²⁰		
Մատենաշար/հեղինակ	Երկի անուն	տարի
Մատենաշար ՀՈՄԻ	Աշակերտական բարեկամը	1944
Մատենաշար ՀՈՄԻ	Անմահ քերթողներ	1945
Լեւոն Բաշայեան	Պատմութիւններ	1945
Վահան Տէրեան	Ընտիր քերթումներ	1945
	Սպասում ենք քեզ	1945
Յովսէփ Քէշիշեան	Արշայոյսէն առաջ	1945
	Հայ տղուն երգարանը	1945
Մինաս Թէօլեօեան	Մթնոլորտ-քերթումներ	1945
	Սայեաթ Նովա	1946
Լուսին Տէր Պետրոսեան	Հայաստան տեսքան /հայապառ թրքերէն/	1946

«Սեւան» տպարանն ու հրատարակչական ընկերութիւնը կը գործեն մինչեւ 1946ի ամառը: Սիմոնեանի Լիբանան մեկնումով՝ ան կը դադրի գործելէ¹²¹:

1946էն ետք ՀՈՄՐ կը թեւակոխէ պատմական նոր փուլ: ...1946ին, ներգաղթի իրադարձութիւնները կը ցնցեն մանաւանդ միջինարեւելեան հայօճախները: Յնցումներէն զերծ չեն մնար Հալէպի հայօճախն ու ՀՈՄՐ: Այդ շրջանին հալէպահայութեան մէջ տեղի ունեցած գաղափարական պայքարի եւ անախորժութիւններու բերմամբ, մեծ թիւով ուսուցիչներ կը հրաժարին ՀՈՄԷն: Այդուհանդերձ, ՀՈՄՐ յետագայ տարիներուն (մինչեւ 1957) կը շարունակէ իր առաքելութիւնը: Արդարեւ, ան 1950ին լոյս կ'ընծայէ *Բուրաստան մանկապատանեկան պարբերաթերթը* երկամսեայ դրութեամբ, որ կը գոյատեւէ մինչեւ 1958¹²²:

ԵԶՐԱՓԱԿՈՒՄ

Հալէպահայ Ուսուցչական Միութեան գործունէութեան նպատակն էր հայ ուսուցիչի անբաղձալի գոյավիճակը բարուօքել եւ համեմատաբար աւելի բարեկեցիկ կեանք մը ապահովել: ՀՈՄՐ 1938-46ի իրարայաջորդ

¹²⁰ Պարիկեան-Վարժապետեան, էջ 77-78:

¹²¹ Դանիէլեան, էջ 74:

¹²² *Բուրաստան* մանկապատանեկան պարբերագիրքը լոյս տեսաւ 1950ին: 1950ին մէկ թիւ, 1951ին՝ հինգ, 1952-54՝ տարեկան վեցական թիւ, 1955-58՝ տարեկան երեք թիւ, ընդամենը 36 թիւ:

վարչություններով եւ յանձնախումբերով մեծ մասամբ կրցաւ արդարացնել իր վրայ դրուած յոյսերը: Կազմակերպեց մանկավարժական դասախօսութիւններ, զօրացնելու համար ռաւոյցական ասպարէզ մտած երկսեռ երիտասարդներու գիտելիքները, անոնց փոխանցեց հիներուն փորձառութիւնն ու հմտութիւնը: ՀՈՄը ունեցաւ Սեւան տպարանը, որուն հասոյթին մէկ չորրորդը յատկացուեցաւ խնայողական սնտուկին: Ունեցաւ երկու հանրային լսարաններ «Հոգեբանական ռազմավարութիւն» եւ «Առողջապահական կանոններու կիրարկութիւնը» թեմաներու մասին: Կազմակերպեց վիճաբանական ասուլիսներ, Վահան Թէքէեանի նուիրուած յիշատակի սգահանդէս, Ապրիլ 24ի նուիրուած ժողովրդական ձեռնարկ: Երկրորդական երեք հաստատութիւններու՝ Ամերիկեան Աղջկանց վարաժարանի, Ալեքիփօ Քոլէճի եւ Լիսէ Լայիքի մէջ ունեցաւ իր սան-սանուհիները, որոնց իրենց օժանդակութիւնը ցուցաբերեցին ազգայիններ եւ ռաւոմնական խորհուրդը:

ԾՐԱԳԻՐ-ԿԱՆՈՆԱԳԻՐ ՀԱԼԷՊԱՀԱՅ ՈՒՍՈՒՅՉԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

Ա. Գլուխ.- ՆՊԱՏԱԿ

Միութեան նպատակն է.

1. Բարելաւել հայ կրթական մշակներու մտաւոր, բարոյական ու տնտեսական վիճակը:
2. Ազգային կրթութիւնը ընդհանրացնել եւ խորացնել հասարակութեան հետաքրքրութիւնը այդ գործին հանդէպ:
3. Մանկավարժական նորագոյն ըմբռնումով հոգ տանիլ նոր սերունդի մտաւոր, բարոյական եւ ֆիզիքական զարգացման:

Բ. Գլուխ.- ՄԻՋՈՑՆԵՐ

Այս նպատակին հասնելու համար, միութիւնը կը դիմէ հետեւեալ միջոցներուն.

1- Կը կազմակերպէ

ա- Մանկավարժական դասախօսութիւններ:

բ- Տիպար դասեր եւ մանկավարժական ասուլիսներ:

գ- Ամառնային մանկավարժական դասընթացք՝ ընդհ[անուր]. Ուսուց[ութեան] համար:

դ- Ժամանցի անդամական հաւաքոյթ եւ շրջագայութիւններ:

2- Կը հիմնէ մակավարժական հրատարակութիւններով Ուսուցչական գրադարան:

3- Կ'ունենայ մանկավարժական յատուկ օրկան:

4- Կը քաջաւերէ ու կը տարածէ մանկական կրթիչ հրատարակութիւններ:

5- Կը ջանայ աժանագին ու նպաստաւոր պայմաններով կենսամթերք հայթայթելու իր երկսեռ անդամներուն:

6- Կը ձգտի դառնալ արհեստակցական միություն մը, ազգային եւ ի հարկին պետական վաւերացումով, ձեռնարկներ ունենալու որ ուսուցիչ-ուսուցչուհիներու տարեվճարներն ըլլան համաձայն անոնց պատրաստութեան, տարիներու ծառայութեան եւ ընտանեկան պարագաներուն:

7- Կը հետաքրքրուի Սիւրիոյ ընդհանուր հայ կրթական գործով եւ կապ կը պահէ տարբեր վայրերու ուսուցչական նման միութեանց հետ:

Գ. ԳԼՈՒԽ.- ԱՆԴԱՄԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Ուսուցչական Միութեան կրնան անդամակցիլ.

1- Բարձրագոյն եւ միջնակարգ կրթութիւն ստացած հայ ուսուցիչ եւ ուսուցչուհիները:

2- Հայկական վեցամեայ նախակրթարանի մը ընթացքը աւարտած եւ Ուսումնական Խորհուրդի մը մօտ ուսուցչական ձեռնհասութեան քննութիւն անցնելով վկայագիր ստացողները]:

3- Իրաւասու մարմինէ մը տրուած երեք տարուան բարօք պաշտօնավարութեան փաստաթուղթ ունեցողները]:

Դ. ԳԼՈՒԽ.- ԱՆԴԱՄԱԿՑՈՒԹԵՆԷ ԴԱԴԱՐՈՒՄ

Անդամակցութենէն կը դադրին.

1- Անոնք[,] որ Միութիւնը վարկաբեկող եւ անկարգապահ արարքներու մէջ կը գտնուին:

2- Անոնք որ նուազագոյն չորս ամիս անդամավճար չեն վճարած:

3- Անոնք որ այլուր մեկնած կամ ասպարէզը լքած են:

Ծանօթ.- Միութենէն հեռացող եւ հեռացուող անդամները կը զրկուին Միութեան ընձեռած նիւթական ու բարոյական ամէն իրաւունքէ եւ չեն կրնար պահանջել իրենց կատարած վճարումները:

Ե. ԳԼՈՒԽ.- Եկամուտի Աղբիւրներ, պահուեցաւ նոյնութեամբ, որ ահաւասիկ.-

Միութեան եկամուտի աղբիւրները կը կազմեն.

1- Անդամավճարները, ամսական մէկ ֆրանք նուազագոյն սակով:

2- Նուիրատուութիւններ:

3- Ներկայացում, երեկոյթ կամ վիճակահանութիւններէ գոյանալիք գումարներ եւ պատահական այլ հասոյթներ:

Զ. ԳԼՈՒԽ.- Եկամուտին գործածութիւնը, նոյնպէս պահուեցաւ անփոփոխ, որ ահաւասիկ.

Միութեան եկամուտը կը պահուի եւ կը գործածուի այսպէս՝

1. Ընդհանուր եկամուտին 50%ը կը պահուի անձեռնմխելի, իսկ մնացած գումարը՝ 35% կը յատկացուի գրադարանի եւ հրատարակչական ձեռնարկներու, 15%՝ ընթացիկ ծախքերու:

2. Անձեռնմխելի գումարը, ընդհանուր ժողովի մէջ ²/3ով անցուած որոշման մը վրայ, կրնայ գործածութեան դրուիլ որպէս կենսամթերքի հայթայթման դրամագլուխ:

3. Վարչութեան գանձապահը, ընթացիկ գործերու համար, կրնայ իր մօտը պահել առաւելագոյն 25 Ս[ուրիական] ոսկի:

4. Անձեռնմխելի եւ ոչ-գործնական գումարները, վարչութեան պատասխանատուութեամբ, ի պահ կը ձգուին տեղական դրամատան մը մէջ, Ատենապետին եւ գանձապահին անունով:

Ժամանակը բաական յառաջացած ըլլալուն, մնացած չորս գլուխներուն քննութիւնն ու վաւերացումը յետաձգուեցաւ յաջորդ նիստի մը:

5. Օրակարգի հինգերորդ հարցին, Տնտեսական խնդիրներու հետ հանգամանօրէն զբաղուելու համար ալ ատեն մնացած չըլլալուն վարչութիւնը առ ի տեղեկութիւն հաղորդեց թէ իւր գնելու ծրագիր մը ունին սեղանի վրայ եւ թելադրուեցաւ որ գնելու փափաք ունեցողներ իրենց անունները փոխանցեն գանձապահութեան¹²³:

Է. Ընդհանուր Ժողով

1.- Միութեան գերագոյն մարմինը անդամական ընդհանուր ժողովն է, որ կը գումարուի վեց ամիսը անգամ մը:

2.- Ընդհանուր Ժողովը օրինական է, երբ ներկայ է անդամներու պարզ մեծամասնութիւնը: Եթէ առաջին անգամ մեծամասնութիւն չգոյանայ, երկրորդը օրինական է, անկախ ներկայութենէն:

3.- Ընդհանուր Ժողովը կ'ունենայ իր մնայուն դիւանը, ընտրուած մէկ տարուան համար:

4.- Ընդհանուր Ժողովի բացառիկ նիստեր կրնան խնդրել, երբ պահանջքը զգան, վարչութիւնը կամ անդամութեան կէսէն մէկ անելին, գլխաւորապէս դիմելով եւ իրենց օրակարգը փոխանցելով ընդհանուր Ժողովի մնայուն դիւանին¹²⁴:

5.- Ընդհանուր Ժողովի պաշտօններն են¹²⁵.-

ա) Ընտրել վարչութիւնը, եօթը անդամով, մէկ տարուան համար:

բ) Ընտրել Հաշուեքննիչ Մարմին մը, երեք անդամով, մէկ տարուան համար, վեց ամիսն անգամ մը քննութեան ենթարկելու համար, վեց ամիսն անգամ մը քննութեան ենթարկելու եւ ընդհանուր Ժողովին տեղեկացնելու համար Միութեան հաշիւները:

գ) Լսել եւ տք վարչութեան եւ հաշուեքննիչ Մարմնի զեկուցում-տեղեկագիրները, տալ իր գնահատանքի կամ մեղադրանքի վճիռը:

դ) Կատարել ներկայացուցիչ եւ պատգամաւորներու ընտրութիւնը՝ եթէ այլ թեմերու նման միութեանց հետ համագումարի պարագաներ ներկայանան:

¹²³ «Ե. Նիստի ատենագրութիւն, 30 Մարտ 1939», (ՀԱԱ, ֆ. 1421, ց. 3, գ. 16, թ. 13 շրջ., 14-14շրջ., 15-15 շրջ.):

¹²⁴ «2. Նիստի ատենագրութիւն, 13 Ապրիլ 1939», (ՀԱԱ, ֆ. 1421, ց. 3, գ. 16, թ. 16-16շրջ., 17):

¹²⁵ Ծրագիր-կանոնագիրի Է. գլխուն 5րդ յօդուածի քննարկումը կատարուած էր միութեան Ե. նիստին, սակայն անդամներու միջեւ թեր ու դէմ կարծիքներու պատճառով, յետաձգուած էր վերանայման: Ուստի ուսումնասիրութեան մէջ ներկայացուածը բարեփոխուած տարբերակն է, որ կ'արժանանայ անդամներու հաւանութեան եւ կը վաւերացուի («Ե. Նիստի Ատենագրութիւն, 20 Ապրիլ 1939», ՀԱԱ, ֆ. 1421, ց. 3, գ. 16, թ. 18-18 շրջ.):

ե) Բարեփոխության ենթարկել ներկայ Ծրագիր-Կանոնագիրը՝ ձայներու 2/3-ին հաւանութեամբ:

զ) Ընտրութիւնները կը կատարուին անձնական եւ գաղտնի քուէարկութեամբ:

է) Ընտրութիւնները օրինաւոր են ձայներու մեծամասնութեամբ:

ը) Վարչութեան եւ Հաշուեքննիչ Մարմնի անդամները կրնան վերընտրելի ըլլալ [յաջորդական երկու շրջանի համար]¹²⁶:

Ը. ԳԼՈՒԽ.- ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ¹²⁷

1.- Միութեան գործադիր մարմինն է վարչութիւնը, եօթը անդամով, որ կ'ու-
նենայ իր դիւանը, բաղկացած Ատենապետ, Ատենադպիր եւ Գանձապահ:

2.- Վարչութեան պաշտօններն են.-

ա) Միութեան նպատակը իրականացնելու կոչուած միջոցները ի գլուխ հանել,
ի հարկին ծնունդ տալով օժանդակ յանձնախումբերու:

բ) Ունենալ կանոնաւոր ժողովներ, կատարել գանձումները, պահել օրինական
հաշուետոմար եւ ժողովներու ատենագրութիւն:

գ) Միութեան դրամն ու գոյքը պահպանել եւ գործածել ներկայ կանոնագրի
տրամադրութեան համաձայն:

դ) Յարաբերութիւն պահել պետական ու ազգային հաստատութիւններու եւ այլ
ուսուցչական ու մշակութային միութեան ու կազմակերպութիւններու հետ:

ե) Ընդհիւսնալ ժողովներուն բերել իր զեկուցում ու տեղեկագիրները:

Թ. ԳԼՈՒԽ.- Անուն եւ կնիք¹²⁸

Միութեան անունն է ՀԱՅ ՈՒՍՈՒՅԶԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆ ՀԱԼԷՊԻ ԹԵՄԻ, ինչ
որ կը մակագրուի նաեւ իր կնիքին վրայ, Հայերէն, Ֆրանսերէն եւ արաբերէն
լեզուներով:

Ժ. ԳԼՈՒԽ.- Միութեան լուծարումը¹²⁹-

Միութիւնը լուծարուած կը համարուի երբ անդամներուն թիւը 15էն պակաս ըլ-
լայ: Լուծարման պարագային, Միութեան դրամն ու գոյքը կը յանձնուին Ազգ. Իշ-
խանութեան, մնալու ի պահ, որ պարտաւոր է ապագային զանոնք վերադարձնելու
նոր կազմուելիք Ուսուցչական Միութեան:

¹²⁶ «Է. Նիստի [20 Ապրիլ 1939] ատենագրութեան մէջ այս արտայայտութիւնը
յետագային աւելցուած է:

¹²⁷ «Է. Նիստի Ատենագրութիւն», 20 Ապրիլ 1939» (ՀԱԱ, ֆ. 1421, ց. 3, գ. 16, թ. 18
շրջ.):

¹²⁸ Նոյն:

¹²⁹ Նոյն (ՀԱԱ, ֆ. 1421, ց. 3, գ. 16, թ. 18 շրջ.-19):

HISTORY OF THE ARMENIAN TEACHERS' UNION OF ALEPPO

(1938-1946)

(Summary)

ANI FISHENKJIAN (fishenkjianani@hotmail.com)

The paper narrates the inception, halting and resumption of the Armenian Teachers' Union of Aleppo between 1925 and 1946.

The author notes that the Union was proclaimed in 1925; however, due to disagreements it failed to take real shape and was halted soon after. Nevertheless, a decade later, some members of the union revived it and were able to address a number of social, economic and cultural concerns of the teachers.

The Union, in collaboration with the Educational Committee of the Armenian Orthodox school succeeded in publishing its by-laws, extending the payment of the teachers from a nine-month salary to an all-year-long salary, increasing the salaries of the teachers, enabling the teachers to benefit from state provided provisions during the WWII years, establishing a library, publishing a literary journal and children's books, organizing lectures and social gatherings, developing the pedagogical skills of the teachers, and sponsoring a number of promising secondary graduates so as to recruit them into the field of education. In a nutshell the Union, which brought together Armenian teachers from different Armenian schools in Aleppo, was able to improve the dire conditions of the teachers.

However, in 1946, due to the opposing views of different conventional Armenian parties concerning repatriation to Soviet Armenia, the Union halted its activities and had a weak presence in the early 1950s.